

АРХІВНА ТА РУКОПИСНА УКРАЇНІКА

*Матеріали
розширеної міжвідомчої наради
по обговоренню Державної програми*

АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ УКРАЇНСЬКОЇ АРХЕОГРАФІЇ
ГОЛОВНЕ АРХІВНЕ УПРАВЛІННЯ ПРИ КАБІНЕТІ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ
СПІЛКА АРХІВІСТІВ УКРАЇНИ

АРХІВНА ТА РУКОПИСНА УКРАЇНІКА

*Проблеми едиційної та камеральної археографії:
Історія, теорія, методика*
ВИПУСК 1

Науково-довідкові видання з історії України
ВИПУСК 18

АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ УКРАЇНСЬКОЇ АРХЕОГРАФІЇ
ГОЛОВНЕ АРХІВНЕ УПРАВЛІННЯ ПРИ КАБІНЕТІ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ
СПІЛКА АРХІВІСТІВ УКРАЇНИ

АРХІВНА ТА РУКОПИСНА УКРАЇНІКА

**Матеріали розширеної міжвідомчої наради
по обговоренню Державної програми
“АРХІВНА ТА РУКОПИСНА УКРАЇНІКА”
Київ, 17 жовтня 1991 року**

2-е видання, доповнене

**КИЇВ
ІНСТИТУТ УКРАЇНСЬКОЇ АРХЕОГРАФІЇ 1992**

Упорядник Ольга ТОДІЙЧУК
Науковий редактор Василь УЛЬЯНОВСЬКИЙ
Відповідальний редактор Геннадій БОРЯК
Технічний редактор Андріян ГЕВРИК

Оригінал-макет підготували: Олена КУЛИКОВА, Ірина ГОЛОВНЯ,
Олена ШИЛІЖИНСЬКА, Оксана ВАСИЛЮК

*Оригінал-макет підготовлений на ком'ютерній системі
"Macintosh", наданий Археографічній комісії
й Інституту української археографії Академії наук України
Українським науковим інститутом Гарвардського університету
та заснованим 1957 року при ньому
Фондом Катедр Українознавства (ФКУ).*

*Програма українознавчих досліджень, фундатором якої є ФКУ,
фінансується за рахунок благодійницьких пожертв українських громад
США та Канади*

*Серія "Проблеми едиційної
та камеральної археографії: історія, теорія, методика"
в рамках Державної програми фінансується
Державним комітетом України
з питань науки і технологій*

© Інститут української археографії АН України
Головне архівне управління при Кабінеті Міністрів України
Спілка архівістів України, 1992

ISBN 5-7702-0384-6

ВСТУП

З другої половини ХХ ст. в українській науці почала втілюватися у життя ідея реєстрації даних про архівну та рукописну Україніку в світі. Проте проведена велика робота пошуку, каталогізації і копіювання архівної Україніки не мала детально розробленої концепції та чітко спланованої системи.

Питання про загальну концепцію Україніки було поставлене на І-му Конгресі Міжнародної асоціації україністів у вересні 1990 р. (доповіді Я.Д.Ісаєвича, М.І. Сепченка, П.С.Соханя). Археографічна комісія, а згодом й Інститут української археографії АН України підключилися до розробки цієї концепції. Вироблений проект був розісланий провідним фахівцям, архівістам, науковим інституціям. До участі в ньому були запрошені представники академічних установ, Головархіву, Міністерства культури, Фонду культури, Комісії з питань культури Верховної Ради України, РАУ, МАУ, центральних та науково-галузевих архівів, музеїв, бібліотек, вузів.

Обговорення концепції "Архівна та рукописна Україніка" за участю усіх зацікавлених сторін, організацій, інституцій, архівістів та широкого кола наукової громадськості відбулося у Києві 17 жовтня 1991 р. На початку 1992 р. в результаті конкурсу, оголошеного Комітетом з науково-технічного прогресу при Кабінеті Міністрів України, програма отримала статус державної.

З метою подачі повної інформації про що нараду і більш широкого ознайомлення громадськості з її матеріалами учасники наради прийняли рішення опублікувати її основні документи.

Матеріали наради публікуються у такій послідовності:

І. Перший варіант програми "Архівна та рукописна Україніка в архівах, музеях та рукописних відділах бібліотек України, Росії, інших республік, зарубіжжя"

---

* Початкова назва "Писемна Україніка" була замінена після розіслання проекту, але до початку його обговорення на нараді.

Проект розроблений співробітниками науково-інформаційного відділу ІУА АН України.

II. Стенограма розширеної міжвідомчої наради по обговоренню даного проекту, що відбулася 17 жовтня 1991 р. у приміщенні ІУА АН України.

Стенограма записана на магнітну плівку й розшифрована з максимальною повнотою. Виступи, подані до оргкомітету у письмовій формі (М.П.Ковальський, Л.А.Дубровіна), включені до стенограми за рукописами. На жаль, поіменний список широкого кола присутніх на нараді науковців, архівістів та інженерів-програмістів складений не був, тому стенограма фіксує лише тих, хто безпосередньо взяв участь в обговоренні. В додатках подано список осіб, спеціально запрошених на нараду.

III. Резолюція міжвідомчої наради по обговоренню проекту "Архівна та рукописна Україніка".

IV. Доопрацьований варіант концепції "Архівна та рукописна Україніка. Програма виявлення, обліку, опису архівних документів і рукописних книг та створення національного банку інформації по документальних джерелах з історії України".

Проект був доопрацьований редколегією у складі В.І.Ульяновського (ІУА АН України), Л.А.Дубровіної (ЦНБ АН України), К.Є. Новохатського (Головархів України); обговорений і затверджений на спільному засіданні дирекції ІУА та Інституту сходознавства за участю П.С. Соханя, О.Й. Прицака, Г.В. Боряка.

V. Додатки:

- 1) список запрошених до участі у нараді фахівців;
- 2) відгуки на перший варіант програми "Архівна та рукописна Україніка", надіслані науковцями Всесоюзного науково-дослідного інституту документознавства та архівної справи (Москва) і ЦДАДА Росії;
- 3) структура і зразки автоматизованого опису архівного фонду для національного зведеного банку даних "Архівна та рукописна Україніка" (розробка Л.А.Дубровіної за участю

С.М.Кіржаєва, ЦНБ АН України);

- 4) структура і зразок кодикологічного опису східнослов'янської рукописної книги для бази даних "Український кодекс" (розробка Л.А.Дубровіної за участю О.М.Гальченко, ЦНБ АН України);
- 5) структура і зразок картки бази даних рукописних фондів Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М.Т.Рильського АН України (розробка М.В.Гримич, ІМФЕ АН України).

АРХІВНА ТА РУКОПИСНА УКРАЇНІКА в архівах, музеях та рукописних відділах бібліотек України, Росії, інших республік, зарубіжжя

(ПЕРШИЙ ВАРІАНТ ПРОГРАМИ)

Найважливіше значення у науковому дослідженні історичного минулого, усіх напрямків життя і діяльності людинності України має джерельна база. Велика розпорошеність історичних документів (усіх видів), що стосуються України, значно ускладнює завдання кожного дослідника зокрема і різних галузей історичної науки в цілому. Через недостатні знання комплексу джерел в науковій літературі поширено чимало легенд, помилок, невірних висвітлення окремих проблем та цілих періодів історичного процесу. Серйозному аналітичному осмисленню усіх сторін життя людинності України та її історії має передувати повне, всебічне і об'єктивне виявлення усіх можливих писемних джерел, які так чи інакше торкаються земель України з X по XX ст. Це вимагає якнайшвидшого фронтального обстеження архівосховищ, музеїв, бібліотек, колекцій України, Росії, інших республік та зарубіжжя, що сприятиме якісному покращенню наукових досліджень та більшій об'єктивізації історичних знань.

Крім першорядного значення писемних джерел для історико-культурних досліджень, вони в багатьох випадках є пам'ятками духовного розвитку, історико-культурним і національним надбанням України. Їх максимальна реєстрація вкрай необхідна для створення повного уявлення про духовну національну скарбницю України в минулому і порушення питань про можливе повернення ряду найважливіших пам'яток писемності на Україну.

Створення максимально повного банку даних про писемну Україніку має як актуально-прикладне, так і теоретично-перспективне значення. За своєю цінністю він дорівнює банку даних про природні ресурси, етнографічний склад населення, виробничі потужності України тощо. Він відображає історичний генотип нації, основні напрямки, досягнення

і перспективи її духовного розвитку, сприятиме більш глибокому історичному розумінню усіх проблем економічного, політичного, ідеологічного, культурно-духовного життя в Україні у наш час. „Писемна Україніка“ має стати золотим фондом знань прийдешніх поколінь про своїх предків. Практична системна розробка подібної програми була започаткована Археографічною комісією ВУАН під керівництвом М.С.Грушевського у 1920-х рр. Аналогічні програми послідовно розробляються ще з минулого століття у Грузії, Німеччині, Англії, Франції, Італії. Даний проект враховує зазначений досвід світової археографії.

Поняття „писемна Україніка“ застерігає кілька рівнів:

- матеріали, що безпосередньо стосуються усіх сторін життя людності в Україні в минулому, зафіксовані різними системами письма і на різних матеріалах;
- матеріали, що побічно пов'язані або якимось чином дотичні до України та її історії;
- матеріали, що не стосуються історії України, але виникли чи побутували (або побутують) на її території;
- матеріали про діячів України чи про певні періоди діяльності на українських землях діячів інших етнічних груп, земель та держав;
- матеріали з української тематики, що виникли і побутували поза її межами.

Створення інформаційного банку писемної Україніки передбачає ряд етапів.

I. Виявлення, реєстрація писемної Україніки та експрес-інформація

I.1. ПИСЕМНА УКРАЇНІКА В АРХІВОСХОВИЩАХ, МУЗЕЯХ ТА БІБЛІОТЕКАХ УКРАЇНИ

1) Державні та відомчі архіви

Майже всі архіви України мають опубліковані путівники, їх матеріал на 90% - власне український. Тому ця ділянка роботи має сенс у реєстрації та виявленні матеріалів трьох основних хронологічних груп: давня Україніка до кінця XVII ст.; матеріали з історії України XVIII - початку XIX ст.; Україніка новішої доби (друга половина XIX-початок

XX ст.). Першорядне значення має виявлення матеріалів і документів до кінця XVII ст. в обласних відомчих та місцевих архівах. Планомірна робота по обстеженню кожного архіву має провадитися під керівництвом Головного архівного управління (ГАУ) науковими працівниками архівів за участю співробітників Інституту української археографії (ІУА).

Конкретний результат: підготовка зведеного каталогу „Середньовічна Україніка в архівах України“.

Робота по опису матеріалів ЦДІА України у Києві та Львові, а також відомчих архівів має вестися окремо і полягати як у підготовці кількох розширених анованих зведених пофондових покажчиків (принципи: хронологічний, фондово-тематичний, інвентарний за фондами), так і в каталогах окремих збірок, фондів, колекцій.

Робота в архівній системі України має провадитися під егідою Головного архівного управління України згідно ухвалених всіма учасниками даної програми конкретних планів, зафіксованих відповідними офіційними документами. Слід забезпечити можливість роботи наукових працівників усіх зазначених нижче інституцій у зведених картотеках, каталогах та із спеціальними матеріалами і документацією ГАУ при складанні попереднього загального переліку фондів та розробці конкретної програми. Слід також забезпечити через ГАУ участь у даній роботі співробітників місцевих і центральних архівів та створення для цього відповідних умов (планові теми), передбачити можливості анкетування архівів, збір інформації шляхом запитів і довідок тощо.

Етапи роботи:

- I. 1. Створення зведеної пофондової картотеки по усіх центральних, обласних, відомчих архівах України (за матеріалами ГАУ та опублікованими путівниками).
2. Виділення фондів з матеріалами до XIX ст.
3. Фронтальний опис матеріалів до XIX ст. у місцевих архівах і підготовка зведеного реєстру.
4. Публікація реєстру в регіональному, архівно-колекційному чи загальнохронологічному порядку.

- II. 1. Створення зведеної картотеки ЦДІА України у Києві та Львові.
2. Підготовка повних путівників по фондах.
3. Повна реєстрація документів:
  - а) до кінця XVII ст.;
  - б) XVIII-початку XIX ст.;
  - в) другої половини XIX-початку XX ст.
4. Видання хронологічних реєстрів, тематичних та пофондових каталогів.

2) Музеї (різних типів, профілів і різних відомств)

Музеї України майже не мають опублікованих путівників по фондах. Науково опрацьовані реєстри та картотеки потребують значного удосконалення. Надто обмежений також доступ до музейних фондів. Тому в першу чергу слід залучити до участі в програмі Міністерство культури України, яке має б координувати співпрацю з музеями по темі „Писемна Україніка в музеях України“. Слід укласти відповідну угоду, яка передбачала б можливість участі наукових співробітників інституцій-співвиконавців програми в перегляді фондів усіх музеїв України і інвентарів їх архівних відділів.

Етапи роботи:

1. Створення за даними ГАУ та Міністерства культури попередньої картотеки архівних відділів у державних, народних, громадських та ін. музеях України та визначення найцінніших зібрань.
2. Фронтальний перегляд і повний опис (уточнення інвентарів) архівних матеріалів. У зв'язку з великою кількістю у музеях матеріалів за радянський період і їх на 80% невеликою історичною цінністю основна увага має приділятися документам до початку XX ст. Однак в музеях має бути створена повна картотека всіх наявних документів.
3. Підготовка і видання реєстрів помузейних колекцій за ступенем їх цінності (в першу чергу до XX ст.).
4. Підготовка і видання зведеного хронологічного реєстру документів.

5. Підготовка і видання каталогу записів на речових експонатах музеїв.

Паралельно слід сприяти відродженню у музеях польової археографії, постійного збирання матеріалів у регіоні та обов'язкового обліку приватних колекцій.

3) Рукописні відділи бібліотек

Етапи роботи:

- I. 1. Виявити за даними ГАУ всі наукові, університетські, обласні бібліотеки України, де зберігаються рукописи, та попередньо встановити їх вартісність.
2. Скласти поточний план фронтального опрацювання зібрань в залежності від їх цінності з залученням місцевих наукових сил та студентів.
3. Видання реєстрів окремих колекцій рукописів.
4. Після повного виявлення й описання - видання зведеного хронологічного каталогу рукописів.
- II. Окремо має провадитися праця у відділах рукописів ЦНБ та ЛНБ.
1. Підготовка зведених пофондових путівників.
2. Підготовка та видання реєстрів окремих фондів та колекцій.

1.2. ПИСЕМНА УКРАЇНІКА В АРХІВОСХОВИЩАХ, МУЗЕЯХ ТА БІБЛІОТЕКАХ РОСІЇ, ІНШИХ РЕСПУБЛІК

Виявлення, каталогізування, експрес-інформація в даному напрямку має провадитися за вищезазначеною схемою щодо писемної України на Україні.

Важливою умовою праці в даному напрямку має стати спеціальне фінансування програми на витрати для залучення місцевих виконавців та співробітників конкретних установ. Всю роботу в цьому напрямку має координувати ІУА.

Роль наукових співробітників ІУА в даному випадку полягає в редагуванні каталогів, перегляді картотек, наданні консультацій. Першочерговим завданням є складання за опублікованими довідниками, путівниками та іншими публікаціями картотеки республіканських архівів.

музеїв та бібліотек, у фондах яких є писемна Україніка; визначення найбільш цінних зібрань і складання перспективної програми їх опрацювання.

В першу чергу мають бути обстежені:

1. Центральні архіви, музеї, бібліотеки:

Москва - ЦДАДА, ЦДАЖР, ЦДАНГ, ЦДАЛМ, Архів АН СРСР, архіви інститутів;

- ДІМ, Музеї Московського Кремля;

- ДБЛ, Історична бібліотека;

Санкт-Петербург - ЦДІА СРСР, архіви інститутів (особливо СПБВІІ);

- Ермітаж, Музей етнографії народів СРСР;

- ДПБ.

2. Архіви, музеї, бібліотеки Беларусі.

3. Архіви, музеї, бібліотеки Литви.

4. Архіви, музеї, бібліотеки європейської частини Росії та Сибірського регіону.

5. Архіви Середньої Азії і Закавказзя.

1.3. ПИСЕМНА УКРАЇНІКА В АРХІВАХ, МУЗЕЯХ, БІБЛІОТЕКАХ КОЛЕКЦІЯХ СВІТУ

Даний напрямок роботи через відомі обставини може опиратися в першу чергу на праці зарубіжних українців і не підлягає чіткому плануванню. Координація роботи в цьому напрямку може бути покладена на МАУ спільно з ІУА.

Етапи роботи:

1. Підготовка зведеної бібліографії довідників по зарубіжних рукописних зібраннях.
2. Реєстрація Українки за опублікованими описами та каталогами
3. Реєстрація, детальний опис та видання покажчиків Українки по окремих країнах та регіонах згідно кількісно-ціннісних пріоритетів

Регіони, які варто обстежити першочергово:

I. Польща:

- 1) Попереднє складання картотеки фондів, зібрань документів за опублікованими інвентарями та довідниками.
  - 2) Виявлення Україніки у найцінніших зібраннях за участю обох сторін.
  - 3) Спільне видання експрес-інформації різних типів.
2. Італія (Ватикан), Франція, Німеччина, Англія.
3. США, Канада, Австралія.

II. Створення національного комп'ютерного банку даних

1. Розробка принципових програм і схем.
2. Поступове введення інформації, зібраної в результаті заходів згідно розд. I.

III. Видання монументальних серій довідників, каталогів, покажчиків Україніки

1. Серія регіональна.
2. Серія позбіркова чи поколекційна.
3. Серія загальнохронологічна.
4. Серія предметно-тематична.
5. Серія документально-видова.

Практичне забезпечення проекту

1. Створити координаційну комісію за участю ІУА, РАУ, МАУ, ГАУ, Міністерства культури, Фонду культури, Товариства охорони пам'яток історії та культури України тощо.
2. Вивести дану програму у ранг державної.
3. Розробити схему взаємодії всіх зазначених організацій та загальні координаційні функції ІУА.
4. Силами співробітників відділу теорії та історії археографії ІУА розробити теоретичні схеми повидового опису документів та

визначити загальні принципи для різних описових рівнів та систем збереження матеріалів. Дані схеми обговорити на спеціальній нараді фахівців-археографів і розповсюдити як зразки.

5. Визначити основні координаційні центри по виявленню і опису писемної України:
  - в архівах - ГАУ,
  - в музеях - Міністерство культури,
  - в рукописних відділах бібліотек - ЦНБ; а також регіональні координаційні центри:
    - Київ (ІУА),
    - Львів (відділення ІУА),
    - Дніпропетровськ (ДДУ).
6. На науково-інформаційний відділ ІУА покласти координацію роботи в архівах, бібліотеках та музеях України, створення зведених картогек і видання експрес-інформації; консультативну функцію по виконанню програми в Санкт-Петербурзі, Москві та республіках.

СТЕНОГРАМА

розширеної міжвідомчої наради по обговоренню проекту програми
„Архівна та рукописна Україніка“,
яка відбулася в Інституті української археографії АН України
17 жовтня 1991 р.

Відкриває нараду **СОХАНЬ Павло Степанович**, директор ІУА

Вельмишановні колеги! Ми зібралися для конкретного й конструктивного обговорення надзвичайно важливої у наш час справи - проекту „Архівна та рукописна Україніка“. Присутнім тут фахівцям не потрібно роз'яснювати значення цієї програми та її втілення в життя. Зауважу лише, що створення єдиного зведеного національного банку даних Українки рівноцінне банку даних про природні ресурси, етнографічний склад населення, виробничі потужності України. Безумовно, ця програма має бути введена в ранг державної, лише тоді можна буде поставити її на серйозний науковий рівень. Власне, у світі подібні програми є національними і мають спеціальне державне фінансування. Однак для цього ми повинні виробити чітку загальну концепцію такої програми, а потім розробити комплекс конкретних програм. Метою сьогоднішньої наради є обговорення запропонованого проекту загальної концепції, про який доповість керівник авторського колективу В.І.Ульяновський.

УЛЬЯНОВСЬКИЙ Василь Іринархович, завідувач науково-інформаційним відділом ІУА

Вельмишановні колеги. На Ваше обговорення виноситься проект „Архівна та рукописна Україніка“ (первісна назва „Писемна Україніка“ є нечиною). Даний попередній проект розроблений співробітниками науково-інформаційного відділу Інституту української археографії.

Сама ідея концентрації інформації про архівні матеріали, що стосуються України, не є новою. І на початку мені б хотілося згадати про наших попередників. Збір такої інформації і власне публікацію документів у спеціальних серіях у широких масштабах почала Київська комісія для розгляду давніх актів. Цю роботу продовжила Археографічна комісія ВУАН. Паралельно у Львові працювало НТШ та його Археографічна комісія. Ідею

акумуляції інформації про архівну Україніку синтезував теоретично і на практиці М.С.Грушевський після повернення на Україну, очолення Археографічної комісії та інших інституцій історичного циклу ВУАН. Залишається невідомим, чи була розроблена комплексна програма визчення архівної Україніки. Однак М.С.Грушевському вдалося розгорнути значну пошукову практичну роботу. Його співробітники мали численні відрядження до Москви, Ленінграда, інших міст і архівних центрів Росії для виявлення, каталогізації матеріалів з історії України і навіть їх копіювання. Результати цієї титанічної праці були частково опубліковані (звідомлення про відрядження у часописі "Україна", ЗІФВ ВУАН тощо) і збереглися в архівах ВУАН (копії і збірки документів).

По Україні подібну роботу виконували колишні осередки УНТ, пізніше - краєзнавчі гуртки та наукові товариства. Координацію роботи здійснювала Археографічна комісія. Однак, на жаль, це не був фронтальний пошук та фіксація усієї архівної Україніки, він мав тематичний характер - виявлялися та копіювалися матеріали до другої половини XVII ст. в основному для синтезації М.С.Грушевським чергових томів "Історії України-Руси".

На теоретичному рівні М.С.Грушевський поставив проблему виявлення архівної Україніки у травні 1929 р. у своїй записці "Про потребу утворення Інституту української історії в складі АН СРСР". Тут передбачалася в числі завдань Інституту реєстрація актових, історико-літературних, картографічних, художніх матеріалів Україніки в архівах, бібліотеках та музеях РРФСР і Союзу в цілому. Окрім архівної Україніки, планувалося складання повної бібліографії українознавства.

На жаль, даний проект залишився нездійсненим, якщо не рахувати праці окремих пошуковців, яка не була скоординована.

Дана робота була штучно перервана. Її практично продовжили українські центральні архіви та Головархів уже у повоєнний період. У 50-х-80-х рр. українські архівісти проводили обстеження центральних союзних та республіканських архівів, рукописних відділів бібліотек; відбули низку відряджень до зарубіжних архівів. Все це відкладалося у фондах центральних архівів, звітах, каталогах Головархіву. Паралельно створювалися фонди мікрофотокопій найважливіших виявлених документів. Втім, на жаль, і ця робота не була скоординована і часто була просто випадковою або дублювалася. Інформація про неї залишалася закритою.

Тепер, коли Україна відроджується і потребує не лише політичної та

економічної незалежності, але й збирання усіх своїх багатств, - знову постає питання збирання духовного багатства України, її історичної пам'яті - архівних документів. Це надзвичайно серйозне завдання можна виконати лише за умови чіткого планування, вироблення максимально повної програми, власне, концепції архівної Україніки, яка передбачала б усі можливі напрямки роботи. Вона має складатися з кількох важливих етапів. Першим етапом має стати повна реєстрація Україніки в світі. Згодом (чи паралельно) - відкриття інформації для дослідників. Нарешті, збір первинної інформації - самих документів чи їх копій - у державних архівосховищах України, тобто створення національного депозитарію.

Пропонований проект ставить за мету виконання першого завдання - реєстрації архівної Україніки і створення національного банку даних (у різних програмах, ступенях деталізації і формах інформації).

Програма побудована за принципом архівного збереження, опрацювання та підпорядкування архівосховищ у нашій країні. Цей принцип, обумовлений специфікою нашої архівної системи, як видається авторам програми, найбільш оптимальний і зручний з практичного боку втілення програми в життя. Саме тому ми розмежували власне архіви, рукописні фонди бібліотек, музеї. Існує також географічний поділ: українські архівосховища, російські, архівосховища колишніх союзних республік, зарубіжні архівосховища. Їх опрацювання потребує різних науково-організаційних підходів, почасти різних методик і, що найфактуальніше, - індивідуальних для кожного випадку творчих колективів. Тут багато залежить також від фінансування програми і можливості залучення до її виконання працівників на місцях.

З огляду на все це, ми, на жаль, не можемо скористатися досвідом різних країн Європи (Німеччина, Франція, Італія, Англія - як національні програми XIX ст.) та Америки. Це різні архівні системи, різні принципи зберігання, методики і класифікації архівних матеріалів.

І останнє. Пропонована програма створена у традиційному руслі обстеження архівосховищ, збирання, фіксації, реєстрування матеріалів. Проте, безперечно, що справу відразу слід починати на сучасному рівні комп'ютеризації. Сподіваємося, що необхідні доповнення у цьому плані внесе до другого розділу проекту Л.А.Дубровіна та інші колеги, що спеціально займаються проблемою комп'ютеризації архівної Україніки.

Завершуючи своє коротке пояснення до пропонованого проекту, я просив би колег піти шляхом конструктивного і конкретного його обго

ворення. Слід пам'ятати, що це лише проект загальної концепції, який має деталізуватися у вигляді цілого пакету програм.

На сьогодні ми вже маємо перші письмові відгуки на проект [публікуються у додатку]. Тепер хотілося б почути нашу думку, тим більше, що сьогодні присутні представники більшості наукових установ України (Києва, Дніпропетровська, Львова), архівісти, представники Головархіву, ЦНБ, музеїв, гості з Санкт-Петербурга.

Думаю, що нам вдасться дійти до спільної думки з тим, щоб протягом року апробувати як загальну концепцію, так і конкретну програму. Далі можна буде вживати заходів до переведення її у ранг державної.

КОВАЛЬСЬКИЙ Микола Павлович, *завідуючий кафедрою джерелознавства та історіографії Дніпропетровського університету*

Проект був обговорений на спільному засіданні нашої кафедри та провідних архівістів ДДУ, тому у повноважений висловити загальну нашу думку.

Дана програма складена кваліфіковано. Давно вже назріла необхідність здійснення широкомасштабної програми фронтального виявлення та реєстрації усього масиву писемних джерел з історії України з найдавніших часів до сучасності. Доводиться констатувати, що нічого реального академічними та вузівськими установами до цього часу на Україні в галузі джерельної евристики не зроблено. Настав час переходити від слів та побажань до конкретних справ.

Необхідно внести певні корективи до даного проекту програми:

1. З самого початку зазначити, що дана програма повинна одержати статус загальнодержавної; Інститут спільно з іншими установами та відомствами має домогтися прийняття відповідної урядової постанови.

2. Виконання цієї програми, яка охоплює всі періоди документальних та наративних джерел з історії України, в найближчому майбутньому є нереальним через відсутність потрібного числа кваліфікованих кадрів та матеріальних ресурсів. Тому з самого початку необхідно виявити найбільш важливі, пріоритетні форми та напрямки евристичної діяльності, особливо це стосується середньовічної історії України.

3. Починати роботу слід із того, що в даному проекті зазначено наприкінці тексту: слід негайно приступити до розробки методичних рекомендацій щодо опису та каталогізації рукописних джерел.

4. На наш погляд, в першу чергу слід обстежити на території колишнього СРСР найбільш потенційно багаті збірки рукописів (ЦДАДА, ЦДІА, ДПБ ТА ДБЛ, ДІА Литовської Республіки, ЦДВІА, АЗП; до речі, два останні у проєкті навіть не зазначені).

5. Під час архівної евристики треба мати на увазі, що старі або існуючі показники в кожному архіві недосконалі й далеко не вичерпні, є пропуски архівних фондів, які навіть не враховані і де періодко зустрічаються дуже цінні джерела з історії України. Тому в першу чергу треба фронтально переглядати увесь наявний науково-довідковий рукописний масив у кожному архіві, а також провести архівні пошуки в галузі історії архівних фондів та колекцій.

Отже, першою та найважливішою стадією архівної евристики в галузі писемної україніки є:

а) підготовка та видання ґрунтовних і максимально вичерпних бібліографічних показників з джерелознавства та археографії історії України (українських земель), починаючи з середньовічної епохи;

б) облік усіх вітчизняних та зарубіжних каталогів (описів) рукописів, у яких відклалися свідчення з історії України;

в) складання на сучасному науковому рівні нових архівних показників;

г) з самого початку необхідно визначити конкретні установи, творчі колективи та осіб (науковців), що їх очолюватимуть, із зазначенням конкретних термінів поетапного виконання програми по різних її аспектах. Запропонований у проєкті перелік установ досить обмежений, його необхідно суттєво розширити за рахунок університетів. Що стосується Дніпропетровська, то держуніверситет не зможе виконати функції одного з трьох у республіці регіонально-координаційних центрів. Це під силу лише Дніпропетровському відділенню Інституту (якщо воно буде створено). В програмі зазначено Львівське відділення ІУА; замість ДДУ слід вказати Дніпропетровське відділення ІУА. Із заголовка проєкту не зрозуміло, що мається на увазі під словами "інших республік";

д) коли буде підготовлено конкретну програму із зазначенням виконавців, термінів і відповідальних, розроблені відповідні методичні рекомендації, тоді необхідно в найкоротший час скликати робочу раду з цієї проблематики. Слід також для виконання цієї програми виділити певні кошти. Без засобів до виконання відбуття тривалих відряджень неможливе;

ж) підготовку бібліографічних покажчиків слід здійснювати одночасно та на підставі інформаційно-пошукових комп'ютерних систем (електронних каталогів).

УЛЬЯНОВСЬКИЙ В.І. Миколо Павловичу, Ваші цінні пропозиції, як мені видається, більше стосуються конкретної програми, а не загальної концепції.

КОВАЛЬСЬКИЙ М.П. Однак найважливіші з них слід внести саме до концепції і в першу чергу - пункт про виведення програми в ранг державної. Затягувати це на рік для апробації, як Ви пропонуєте, недоцільно. Треба це робити відразу, негайно.

УЛЬЯНОВСЬКИЙ В.І. Чи згоден ДДУ взяти на себе функції регіонального керівника, підключитися до розробки та обговорення конкретних програм, схем опису, підготовки довідників, кадрів тощо? Ми розраховуємо на Вас (керований Вами колектив), як на провідний центр з джерелознавчих досліджень в Україні.

КОВАЛЬСЬКИЙ М.П. Так, але лише в тому випадку, коли у Дніпропетровську відкриється відділення ІУА. Сам ДДУ до такого важливого завдання ще не готовий.

СОХАНЬ П.С. Звичайно, Дніпропетровське відділення ІУА має бути створене. Ми докладемо до цього усіх зусиль, але, як Ви самі зауважили, роботу по втіленню даного проекту слід починати негайно, вже зараз.

БОРИСЕНКО Валентина Кирилівна, завідувача Сектором рукописних фондів Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім.М.Т.Рильського АН України

Рукописні фонди Інституту мистецтвознавства, очевидно, більшості з вас відомі. Про те, що каталогізація всіх архівних документів у нас в Україні дуже низька, теж всім відомо. Ми розпочали роботу з видання путівників по наших архівах; у нас є історичні джерела, але переважають, звичайно, фольклорно-етнографічні.

Ми розробили програму саме на введення матеріалів до комп'ютера, створення банку даних, і я думаю, що те, про що я розповім, знадобиться вам - можливо, ми б далі проводили роботу разом. На розробку електронної картотеки ми витратили багато часу. Цю роботу ми виконуємо спільно з каналацями і використали досвід, який є у таджиків, рижан, лєнінградців.

Ми поєднували тут дві програми - DBS-4 і MNRS-2. Створена електронна картка, як ми вважаємо, є досить доброю, хоч її можна вдосконалювати.

Ми зробили перші пробні матеріали, є перший невеличкий том по Етнографічній комісії ВУАН. Повністю наші матеріали обробляють в Канаді - маємо вже певні результати. Я думаю, що, розробляючи систему кодів для комп'ютера, нашу електронну картку можна використати тим, хто має фольклорно-етнографічні матеріали.

Ми йдемо за жанрово-тематичним принципом. Бажано, щоб такий код, як у нас (для чумацтва, скажімо), скрізь був один. Так само за нашою електронною картою зараз львів'яни розробляють свої схеми - з тим, щоб у нас була уніфікація системи кодів.

Звичайно, маємо свою специфіку, у нас переважно фольклорно-етнографічні матеріали, очевидно, це не всім потрібно, але інші коди, загальноісторичні, мали би бути однаковими хоча б для України. Ми якоюсь мірою у цій справі піонери, і я думаю, що в робочому плані ми могли б обмінятися нашою електронною картою і системою кодів. Хоча, звісно, це буде якоюсь частиною до того всього великого масиву документів, які існують в Україні. Але тому, хто знає наші рукописні фонди (вони зібрані майже за 300 років), відомо, що там містяться найрізноманітніші документи: історичні, фольклорні, етнографічні, мистецтвознавчі.

Ми ще на початку цієї роботи, у нас є певні недоліки і труднощі, але, думаю, якщо ми будемо частіше контактувати з архівними установами України, то зможемо досягти більших успіхів.

На кінець наступного року ми плануємо видати жанрово-тематичний покажчик по всій Етнографічній комісії ВУАН (буде 2 томи; це 2 тисячі одиниць зберігання і кожна має до 300-400 аркушів). Архівісти можуть собі уявити, який це масив інформації: наша класифікаційна схема дуже детальна. Електронна картка може бути інша в архівних установах, але коди, бажано, щоб були одні й ті самі.

КОВАЛЬСЬКИЙ М.П. Коли Ви розпочали цю роботу?

БОРИСЕНКО В.К. Ми працюємо два роки. Перший був дуже важкий рік пошуків, бо практично таку роботу ще не робить ніхто. Роблять переважно систематичні каталоги, а ми працюємо над жанрово-тематичним. Електронну картку ми розробляли разом з канадцями.

КОВАЛЬСЬКИЙ М.П. Скільки людей працює в цій галузі?

БОРИСЕНКО В.К. Дуже мало, з канадцями - 6 чоловік.

Питання із залу. Хто такі канадці?

БОРИСЕНКО В.К. Це Канадський інститут українських студій в Едмонтоні, проект, яким керує проф. Медвідський. Він постачає нам техніку, з нами працює Андрій Ногачевський, його заступник з наукової роботи. Саме він допомагає нам розробляти підготовчі матеріали для комп'ютера.

Питання із залу. Скільки документів вже опрацьовано у комп'ютерній програмі?

БОРИСЕНКО В.К. Зараз десь близько 4 тисяч. Ще рік, і ми завершимо матеріали Етнографічної комісії ВУАН - це найскладніший фонд, дуже різноманітні матеріали і практично не систематизовані. Це розсини документів.

КОВАЛЬСЬКИЙ М.П. А потім цей банк даних буде вкладатися в пам'яті?

БОРИСЕНКО В.К. Ми вже працюємо над цим зараз.

Питання із залу. Розробити формат нам допомогли канадці чи ви самі розробили?

БОРИСЕНКО В.К. Канадці спільно з В.Г.Сибірцевим - науковим співробітником Інституту кібернетики АН України.

Голос із залу. Наше Міністерство культури розробило якусь програму і вкладає туди документи ...

БОРИСЕНКО В.К. Очевидно, нам потрібна тісна координація, щоб знати, хто що робить по комп'ютеризації документів фольклорно-етнографічного характеру.

Питання із залу. Скажіть, будь-ласка, це у вас розробляється тільки для України чи задіяно якимось на міжнародному рівні?

БОРИСЕНКО В.К. Ні, звичайно, для України. І львів'яни зараз будуть робити подібні путівники (Мороз, ви знаєте цього відомого бібліографа), і Наукова бібліотека ім. Стефаника теж буде за цим принципом працювати. Це передовсім стосується фольклорно-етнографічних документів.

СОХАНЬ П.С. Дякуємо, Валентино Кирилівно, бачите, який інтерес викликав Ваш виступ.

ГАЛЬЧЕНКО Сергій Анастасович, завідуючий рукописними фондами Інституту літератури ім.Т.Г.Шевченка АН України

На жаль, у цьому проєкті пропущені архіви чи відділи рукописів академічних інститутів.

УЛЬЯНОВСЬКИЙ В.І. Ні, вони об'єднані у рубриці "Відомчі архіви", Ви не завважили.

ГАЛЬЧЕНКО С.А. У нас не відомчий архів.

УЛЬЯНОВСЬКИЙ В.І. А який?

ПІМЕЛЬОВ Віктор Григорович, завідуючий Відділом архівних фондів ЦНБ ім. В.І.Вернадського АН України (Центральний науковий архів АН України)

Науково-галузевий, з постійним складом документів.

ГАЛЬЧЕНКО С.А. Але я не думаю, що наш рукописний відділ буде обійдений. Щодня співробітники Інституту археографії працюють у нашому архіві, то я впевнений, що не буде зігнорована наша джерельна база.

Я скажу ось таке. Два роки пролежав у видавництві "Наукова думка" "Путівник по фондах Відділу рукописів Інституту літератури", де на 1988 рік були описані архіви С. Єфремова, М. Грушевського та інші (близько 50 арк.). Півроку вже лежить у нас. Якщо Інститут археографії за рахунок своїх лімітів може здійснити це видання, то будемо вважати, що одна з позицій цього проекту виконана. Хоч сьогодні ми можемо принести цей корпус і передати на редпідготовку.

Ми наївно думали, що розпочнемо серійне видання "Спадщина. Перші публікації невідомих архівних матеріалів діячів літератури, мистецтва, науки" у видавництві "Радянський письменник". За темпланом минулого 1990 року мав вийти I-й випуск цього щорічника, але не вийшов за браком паперу. 1991 року не вийшов і, можливо, не вийде наступного року. У цьому збірнику (бл. 30 арк.) є матеріали і Шевченка, і Франка, і Лесі Українки, і Грабовського, Тобілевича, Нечуя-Левицького, тобто найцікавіші матеріали. Ми готові продовжити цю видавничу справу з Інститутом української археографії. Але найскладніше - у нас є фондовий каталог, яким користуються всі, але у нас немає техніки, щоб перевести його у комп'ютерну систему. Маємо один комп'ютер, але неможливо одним комп'ютером опрацювати 100 тис. одиниць фондового каталога, а жанровий може бути і в 10, і в 15 разів більший.

ІУА якимось чином повинен поставити питання перед Президією АН України про матеріальне забезпечення, бо виконувати цю велетенську наукову програму тільки на ентузіазмі і розраховувати на щедрість нашої діаспори - це велика і велика паївність.

Радий, що від Валентини Кирилівни дізнався про їхню роботу - можливо, окреме засідання треба провести, обговорити, наскільки універсальний, наскільки прийнятний той стандарт. Мені здається, що, якщо електронна картка апробована, якщо підійде всім, ми повинні негайно скористатися.

---

* Тепер - "Український письменник".

ДУБРОВІНА Любов Андріївна, завідувача Відділом рукописів ЦНБ ім.В.І.Вернадського АН України

У процесі створення цієї концепції Василь Іринархович, як один з найактивніших читачів нашого Відділу, неодноразово обговорював особисто зі мною концепцію, представлену тут, і ми якось відразу домовилися про те, що та частина у його концепції, яка представлена у розділі II і називається "Створення зведеного комп'ютерного банку даних", буде розкрита мною, оскільки досвід нашої Бібліотеки може бути якимось чином узагальнений і представлений на обговорення.

Перш за все, це дуже відрадіє явище, що сьогодні, нарешті, зібралось таке широке коло представників різних архівних, академічних та інших споріднених установ для обговорення тієї самої Україніки, про яку ось уже протягом двох років дійсно, як правильно сказав Микола Павлович, говорять в різних організаціях, відомствах, на парадах. Перша концепція в загальних рисах була розроблена на I-му Конгресі МАУ і представлена у доповідях Я.Д.Ісаєвича, М.І.Сенченка, П.С.Соханя, а також у цілій низці додаткових виступів. Тоді, якщо ви пам'ятаєте, загальне уявлення про поняття "Україніка" було серйозно розширене, відмовилися від вузького, бібліографічного розуміння поняття "Україніка" як зведення бібліографічної інформації, присвяченої зарубіжним виданням про Україну (за принципом *Rossica, Belorussica* і т.д.). І загалом це вірно, тому що зараз, враховуючи політичну обстановку, яка склалася у нашій країні, ми фактично відкриваємо Україніку як зарубіжну країну, і слава Богу, що ми зараз маємо можливість працювати над цими темами. Так само, як і Василь Іринархович, який наголосив таке розуміння Україніки у своєму виступі, вважаю, що це тільки загальний підхід, який враховує документи, створені на Україні, в інших країнах - про Україну, а також документи, створені українцями, які безпосередньо не працювали в галузі української культури або науки, але які зробили значний внесок у світову культуру. Це найзагальніший принцип, його можна буде відпрацювати, він узгоджується з тим, про що писав Василь Іринархович у своїй концепції.

Відтоді над проблемами архівної, книжкової, рукописної Україніки активно працюють кілька установ. Варто сказати, що в поняття Україніка, наприклад, Я.Д.Ісаєвич пропонує внести не лише бібліографічну інфор-

мацію, тобто інформацію другого рівня, власне, археографічну, якщо говорити стосовно нас, але і створення зведеного фонду копій архівних історичних матеріалів, які зберігаються за кордоном, тобто створення масиву первинної інформації і створення масиву вторинної інформації. Я є прихильником такої ідеї.

Більше того, вам всім добре відомо, що зараз створюється комп'ютерний банк української мови. Тут є його представники, сподіваюсь, вони виступлять - це теж, якщо розглядати широко, є Українікою, тому що це створення фонду національної мови. Це щодо загального підходу.

Виходячи із світової практики можна говорити про два широкі напрями. Перший - традиційний, той, який найбільш повно розкритий у представлений концепції. Він пов'язаний з підготовкою археографічної інформації вторинного рівня, тобто традиційних покажчиків, довідників, путівників і т.ін., підготовкою у найрізноманітніших видах, формах, з найрізноманітніших тем. Другий напрям (про нього я пізніше скажу більш детально) - це створення зведеного комп'ютерного банку даних.

Що стосується традиційного напрямку, то, звичайно, можна лише вітати ту концепцію, яку ми зараз обговорюємо. Вперше представлено в повному обсязі загальний погляд на фантастичні можливості і разом з тим - нагальні потреби в цій галузі діяльності. Наголошено на катастрофічному становищі з кадрами, з обсягом роботи, з технологією тощо. Тому хотілося б підкреслити передовсім ось що. Науково-інформаційний відділ ІУА, який увібрав і, можливо, вбере в себе унікальних спеціалістів, які мають величезний досвід, спеціальні знання і велике бажання працювати, повинен, що дуже важливо, до цього величезного масиву матеріалу підходити з системою пріоритетів. Звичайно, обійняти неосяжне неможливо. Система пріоритетів має бути розроблена, перше, виходячи з певних лакун в українській історії, друге, виходячи з наявності фахівців, і третє, виходячи з комп'ютерних технологій, про які тут вже у двох виступах було сказано.

Комп'ютерна технологія. Звичайно, створення локальних баз даних і комп'ютерна підготовка цих довідників в наш час є деякою формою виходу, що дозволяє більш оперативно готувати і видавати ці довідники. Але комп'ютерна технологія, звичайно, не замінить фахівця, який працює конкретно з джерелом. Тому система пріоритетів обов'язково повинна бути розроблена. Не знаю, в якому вигляді - у вигляді програми, чи у вигляді серії; можливо, потрібно буде виділити для цього спеціального програміс-

та, тому що створення навіть формату опису на різні типи і види джерел - це надзвичайно серйозна справа.

Взагалі, звичайно, Василь Іринархович як головний керівник в цьому напрямі береється за гігантську справу, і дай Боже йому та його співробітникам успіхів в цій праці!

УЛЬЯНОВСЬКИЙ В.І. Це не я берусь, це ми всі беремося.

ДУБРОВІНА Л.А. Всі ми, безумовно, але саме Ви є ініціатором цього, і, наскільки я розумію, Ваш відділ буде головним координатором роботи.

Тепер другий напрям, про який мені хотілося б сказати більш детально. Він пов'язаний із створенням зведеного автоматизованого банку даних.

Цей банк даних узагальнюючого характеру має ряд переваг. Якщо говорити про будівництво Української самостійної, незалежної держави, то, звичайно, створення зведеного національного банку даних, зведеної документальної архівної інформації - це проблема номер один. У науково-інформаційному підході до будь-якого комплексу джерел є дві сторони, які взаємопов'язані і які можуть паралельно співіснувати. Перша - традиційне повне археографічне описання джерела, наукове опрацювання та видання довідників, друга - спроба відображення узагальненої інформації верхнього рівня (архівосховища, фонди і т.д.) за допомогою автоматизованих систем для оперативного введення до наукового обігу. Це два типи археографічного опису, різні методики. Я працюю над проблемою автоматизованих систем вже понад два роки, опрацювала досить багато літератури і маю уявлення про світовий досвід у галузі створення таких національних банків. Мене турбує ось що. Археографічну інформацію дуже важко структурувати і формувати. І взагалі, проблема архівного національного зведеного комп'ютерного банку даних в Америці, наприклад, і в Європі активно розробляється тільки останнім часом. Це й зрозуміло - багатоаспектність інформації, складність уніфікації і т.ін. Але водночас - всі ці програми створення зведених банків архівної інформації мають ранг державних, і всі вони фінансуються урядом.

Сподіваюся, ви розумієте, що ця програма має величезне національне значення. Є ще й інші фактори, які не завжди нами враховуються. Я маю на увазі проблеми інтелектуального доступу до неопублікованої інформації. Це можуть бути закриті банки даних по будь-яких відомих архівах

(наприклад, партійних), не кажучи вже про ті архіви, які зараз відійшли в минуле, але їхні фонди вимагають спеціальної наукової розробки і централізованого відображення зосередженої в них інформації. Це проблема сьогодення.

Тут, звичайно, обговорюються переважно ретроспективні документи, проте в усіх державах тільки урядове фінансування дає змогу створити такий банк, і в будь-який час будь-який державний діяч, будь-який вчений і взагалі будь-який громадянин країни може отримати цю інформацію, не лише ретроспективну, але й сучасну (якщо вона, звичайно, Міністерством оборони або іншими урядовими установами не закрита), і розробити цю інформацію по всіх напрямках. Це все можливо, якщо існує зведений національний банк даних архівної інформації та пов'язана з ним система локальних баз даних історичної інформації. Локальних баз даних може бути багато, як, наприклад, база по Етнографічній комісії ВУАН, про яку так цікаво розповідала В.К.Борисенко. Відносно інформації про управлінські документи, яка регулює сучасну економічну, наукову, політичну діяльність, - це окрема справа, і торкатися її треба в іншій аудиторії. Але і вона може з часом бути узгоджена з такою системою. Цей банк може мати декілька рівнів і розкривати інформацію з різною глибиною.

Насамперед слід виділити головне. Як перший етап - це зведений банк даних верхнього рівня, рівня фонду архівосховища, який включає відомості про обсяг, зміст, склад документів, пошукові ознаки та ін. Такий банк може мати назву "Архівна Україніка". Специфічним є зведений банк "Українська рукописна книга", наповнення якого розпочато у Відділі рукописів ЦНБ. Ми робимо його на CDS ISIS на комп'ютерах IBM, але його можна зробити і на базі програм File-Maker на комп'ютерах Macintosh. Найближчим часом треба узгодити та затвердити дескриптивний стандарт, тобто уніфіковану структуровану схему опису для архівних документів та рукописної книги.

Тобто, чому я агітую за цей зведений банк даних? По-перше, ми його можемо починати робити штатними силами. Що стосується кадрів, інформації, формату і комп'ютерного забезпечення, то тут ми можемо співпрацювати і поділити функції із спорідненими міністерствами і відомствами.

Оскільки ми вже почали розробку формату опису, я спеціально приніс результати нашої роботи (можете ознайомитися). Це два проекти

форматів - структура опису архівного фонду і структура кодикологічного опису, тобто опису рукописної книги. Взагалі, треба використовувати зарубіжний досвід. 18 цивілізованих країн працюють на архівному MARC AMC-формат, розробленому американськими архівістами та Бібліотекою Конгресу США в серії бібліографії MARC-форматів. Вони зробили універсальний MARC. Він є рекомендаційним і дозволяє пристосувати цей формат, що перекладається як "каталог, що читається машиною", до будь-якої країни і до будь-якої інформації, і тому в перспективі дає можливість доступу (або теледоступу) до цієї інформації. Звичайно, є сенс працювати тільки на універсальному стандарті, який використовується в різних країнах. Я не кажу зараз про локальні бази даних, - вони можуть працювати за власним форматом, в тому числі й тим форматом, що створюється у нас і буде створюватися де завгодно. Але якщо говорити про зведений національний банк, то має бути тільки уніфікований формат для всіх країн. Це перше.

Друге. Тут присутні представники Головного архівного управління. Наскільки я знаю, якщо робити якийсь зведений банк даних від загального до часткового на якомусь верхньому рівні інформації, це означає, що спочатку йде інформація про архівосховище, а потім - про фонд. Якщо ви ознайомитеся з цією схемою, то там це досить чітко вказано. Наскільки я знаю, в Архівному управлінні ведуться облікові картотеки існуючих архівосховищ України та їхніх фондів. Вони мають, звичайно, науково-обліковий характер, проте як основа для початкового введення до банку даних вони можуть бути прийнятні. Це, так би мовити, посильний внесок ГАУ в цю справу. Відділ рукописів та Відділ автоматизації ЦНБ мають і деякий досвід в галузі комп'ютеризації рукописної інформації. Є початок створення банку даних "Українська рукописна книга", який може увійти до складу бази даних "Український кодекс"; Відділ автоматизації формує електронний каталог бібліографічного типу. Це внесок Бібліотеки. ІУА має фахівців та комп'ютери, провадить координацію, має налагоджені зв'язки. Таким чином, ми зараз спільними зусиллями можемо зробити перший великий крок у цій справі. Треба залучити зарубіжних колег, як, наприклад, Патріцію Кеннеді Грімстед, яка збирала багато інформації про українські архіви за межами України і зараз розробляє автоматизовану систему ArcheoBiblioBase, котра може бути корисною в першу чергу для бібліографічного забезпечення Українщини, а також інших спеціалістів з різних країн.

Третє. Проблема стандартизації тісно пов'язана з проблемою уніфікації термінології, яка буде вживатися в цьому банку даних. Треба зробити спеціальний словник зведених термінів, які будуть головними пошуковими ознаками. Конкретні дані, які будуть введені до банку, необов'язково узгоджувати, але щодо зведених даних, то це треба зробити обов'язково. Може, присутня в цьому залі М.М.Пешак зможе допомогти як мовознавець, що працює над банком української мови. Це проблема не лише уніфікації, але й створення досі не остаточно розробленого семантичного словника. Тому треба створити робочу групу архівістів, мовознавців, археографів та фахівців у галузі інформатики.

КОСТЕНКО Леонід Йосипович, завідувач Відділом автоматизації ЦНБ ім. В.І.Вернадського АН України.

Проблема створення програми "Рукописна та архівна Україніка" дуже тісно пов'язана з інформатизацією суспільства взагалі і проблемою використання автоматизованих технологій, про що розповідала зараз Любов Андріївна, вказуючи на проблему доступу до неопублікованої інформації.

Багато установ вирішують проблеми автоматизації інформації на різних рівнях як на території України, так і на території колишнього Союзу. Виникає питання, яким же чином нам потрібно працювати, щоб те, що кожний буде створювати в тих відомствах і на широкій території, було чимось одним, щоб потім його можна було заінтегрувати в програму, яку ми називаємо "Архівна та рукописна Україніка".

Я хотів би загострити увагу на тому, що потрібно зробити в першу чергу. Перш за все треба зробити єдиний формат запису - це може бути не один-єдиний, а система форматів, які повинні бути нами прийняті, затверджені, а після цього ми починаємо працювати.

Хотілося б звернути увагу на те, що наповно творити ці формати немає необхідності. Фактично форматів, які входять до системи MARC-формат, багато - є формати рукописні, архівні, є формати бібліографічного запису, які Бібліотека зараз активно використовує, і ряд інших форматів. Нам потрібно розібратися з ними, взяти все раціональне, що в них є, врахувати специфіку наших рукописних та архівних фондів і розробити на цій основі той формат, згідно з яким ми потім вже будемо працювати.

Не дуже важливо, на якій техніці ми будемо працювати. Ми можемо

працювати на комп'ютерах Macintosh, які у нас широко використовуються в археографії, можемо працювати на комп'ютерах IBM PC, можемо використовувати зовсім різні математичні забезпечення, але якщо ми будемо дотримуватись одного й того самого формату, то ми завжди порозуміємося.

Повторюю, ми повинні починати з розробки і затвердження єдиної системи форматів, в рамках яких всі будемо працювати. В такому випадку ця програма, що розрахована не на один рік, приведе нас до тієї мети, яку ми зараз перед собою ставимо.

Закінчуючи, хотів би подякувати новоствореному Інституту української археографії за те, що він взяв на себе труд по розробці цієї великої історико-культурної програми, в якій, я впевнений, буде працювати багато фахівців.

БОРЯК Геннадій Володимирович, заступник директора ІУА з наукової роботи

У мене питання або до Любові Андріївни, або до Вас, Леоніде Йосиповичу. У Ваших виступах згадувався Національний каталог рукописів США і MARC-формат. Як конкретно будуть вони використані у нашому проєкті?

ДУБРОВІНА Л.А. Для "Архівної Українкі" врахований досвід канадських та американських архівістів, які вже довго над цим працюють. MARC-формат має значно ширшу систему, бо враховує не лише поняття колекції та серії, але і документа. Я тут маю AMC MARC-формат для архівів та манускриптів та маю зразок одного такого формату - це так званий Національний зведений каталог рукописних зібрань США, традиційна аббревіатура - NUC, досвід якого (разом з досвідом канадських архівістів) використовувався при створенні мною цієї схеми опису фондів. Взагалі у Штатах немає поняття "архівний фонд", вони беруть за основу поняття "колекція". Це європейський термін, а для нас - взагалі суперєвропейський, оскільки в нашому розумінні фонд включає велику кількість всіляких внутрішніх, зовнішніх та інших структур, але в принципі все може бути зведене до поняття "колекція", тобто тієї спорідненої групи матеріалів, які існують або у вигляді фонду, або всередині фонду як взаємопов'язана за походженням група матеріалів і т.п. Це якраз та національна програма в

США, яка фінансується не тільки різними фондами, але і урядом, там є особливий розділ - урядові колекції.

Наша структура передбачає дещо штучний підхід до поняття "архівний фонд", тому що з нашими фондами ще треба розбиратися. Але в нашому форматі ми передбачали використання поняття "архівний фонд" в комплексному значенні, тому вказується не лише сам фонд як структурна одиниця, але і його частини, якщо це взаємопов'язана група матеріалів українського походження, або про Україну. Але ми розробляли структуру та методику запису, яку можна зробити в координації з АМС MARC-форматом, якщо програмісти ІУА та ЦНБ допоможуть. Програмне забезпечення, як сказав Л.І.Костенко, може бути різним, проблема поєднання вирішується технічними засобами. Але структура запису повинна бути узгоджена.

БОРЯК Г.В. Хто розробляв запропоновані проекти форматів або структур?

ДУБРОВІНА Л.А. Кодикологічного - Л.А.Дубровіна, О.М.Гальченко; програмне забезпечення - В.А. Ясулайтіс, Архівного - Л.А.Дубровіна, С.М.Кіржаєв. Кодикологічний вже працює. Але представлені нами структури опису і витяг з великої кодикологічної схеми та архівного опису краще розглянути на спеціальній методичній нараді.

ПЕЩАК Марія Михайлівна, завідувача відділом лінгвістики Українського мовно-інформаційного фонду АН України

Я хотіла б сказати кілька слів і як представник Українського мовно-інформаційного фонду, і як мовознавець-дослідник історичних писемних пам'яток. Я опублікувала грамоти XIV ст., працювала багато в архівах.

Мовно-інформаційний фонд створено як результат розвитку, виконання затверджені державної програми по створенню фондів національних мов Радянського Союзу, яка була прийнята ще у 1980 р. В кожній республіці - в Академії наук, у вузах - почали формуватися групи, які перші 5 років опрацьовували фактично концепцію цих фондів. Виявилось, що в результаті формування автоматизованих мовних фондів виникало багато різних проблем, які стосувались чисто організаційних питань. Ми теж почали з розробки

єдиної державної програми: розвитку національних фондів. Проте, оскільки люди, які взялися за цю роботу, мали різні інтереси, то та найбільш узагальнена єдина програма дуже швидко почала розпадатися, і її зібрати було не так легко. Тобто я хочу сказати, що Інститут археографії починає дуже важливу, дуже велику справу з археографії і розробляти цю програму, очевидно, треба так, щоб давати можливість працювати всім, і не все абсолютно підкоряти єдиній програмі, тому що сьогодні не можна передбачити того, що покаже творча ініціатива виконавців або тих, хто буде пропонувати в майбутньому таку чи іншу роботу.

Тепер конкретно щодо Українського мовно-інформаційного фонду. Ми домоглися того, що зараз з 25 видавництв України маємо право одержувати і вже почали одержувати тексти на магнітних стрічках, які публікуються українською мовою. Це настільки великий обсяг, що ми повинні освоювати щороку не менше, ніж 4 тис. книжок обсягом по 50 др. арк. Чисто програмістська, чисто інженерна проблема, яку я зараз усвідомила, досить складна, бо це дуже великі масиви матеріалів.

Через пару років у нас буде велика багатотематична бібліотека на магнітних носіях. Це фактично новий тип бібліотеки. Цей фонд у нас (і по всіх колишніх республіках) називається "текстово-ілюстративним підфондом". З самого початку він мав створюватися для того, щоб давати матеріали, тобто тексти, для дослідження різних мовознавчих проблем. Одне із завдань текстово-ілюстративного підфону - створити лексичну машинну картотеку, щоб нею могли користуватися лексикографи, щоб її могли використовувати при створенні словників. Робота комп'ютерів з величезними масивами - це дуже складне інженерне, програмістське завдання, яке ближчим часом буде дуже гальмувати наші чисто філологічні, історіографічні мрії вести наукові дослідження. Як його розв'язувати? Тут не просто треба залучати окремих програмістів, але, очевидно, серйозніше треба ставити питання про співробітництво з Інститутом кібернетики.

Сьогодні є вже читаючі пристрої, але, виявляється, що не так просто ними користуватися, бо одна якась невеличка сторінка з історичної писемної пам'ятки займає дуже багато місця в комп'ютерній пам'яті. Через це опублікувати велику книжку за допомогою сканерів хоч і в принципі можливо, але через дуже великий обсяг практично нездійсненно.

Отже, щодо створення необхідних археографії банків даних напрошується єдиний висновок: без серйозного великого штату кібернетиків і інженерів-електроників ми не зуміємо цього зробити. Забезпечен-

ня висококваліфікованими інженерно-програмістськими кадрами з перших днів треба ставити на серйозну платформу.

В Інституті мовознавства ми почали видавати історичні писемні пам'ятки з 60-х років. Тоді було розроблено досить конкретний план видань певних серій - серія юридичної літератури, філосогічної і т.д. Але постала така проблема, що не виявилось бажаючих працювати над певними серіями - і вони (серії) з плану випадали.

Державна програма, про яку сьогодні йдеться, мусить бути так узагальнено складена, щоб життєві умови не порушували того, що в неї буде закладено, щоб вона була не планом, а лише дороговказом.

Я цілком згодна з тим, що Інститут української археографії повинен бути координаційним центром в організації та розгортанні археографічної роботи на Україні і відповідним чином спрямовувати наукові дослідження.

Любов Андріївна зачепила питання про термінологічний словник. Який будемо робити? Історичний, історіографічний чи джерелознавчий? Якщо його робити ґрунтовно, то для цього мусять бути залучені: джерелознавці, в завдання яких мало б входити забезпечення високого рівня змісту словника, і лексикографи-мовознавці як фахівці оформлення книжки як лексикографічного довідника. Український мовознавчий фонд може підключитися до запропонованої Л.А.Дубровіною роботи. Словник треба запланувати не на 1 рік, а хоча б на 5 років.

НОВОХАТСЬКИЙ Костянтин Євгенович, начальник відділу Головархіву при Кабінеті Міністрів України

Перш за все, мабуть, будь-яке фахове обговорення починається з дефініцій. В даному разі це принципове питання.

В преамбулі до Програми робиться спроба визначитись із поняттям "писемна Україніка", чи, як ми уточнили тут, "архівна і рукописна". Наголошується на актуально-прикладному і теоретично-перспективному значенні, але ряд ключових понять, без яких сутність проблеми не прояснити, у цьому документі не розкрито.

Треба перш за все чітко сформулювати саме оце ключове поняття - "архівна і рукописна Україніка". Власне, чому "архівна і рукописна"? Мабуть, все ж таки "архівна", бо "рукописна" поглинається цим поняттям в широкому розумінні.

І треба разом з тим визначитись із співвідношенням понять "Архівний

фонд України" і "Архівна Україніка". Це відразу багато що поставить на свої місця.

УЛЬЯНОВСЬКИЙ В.І. Костянтині Євгенівичу, а можна конкретно? Який зміст Ви пропонуєте вкласти у ці терміни?

НОВОХАТСЬКИЙ К.Є. Василю Іринарховичу, я зрозумів завдання - дамо нашу пропозицію, формулювання, як воно повинно бути на нашу думку. Зараз в постановчому, так би мовити, плані.

Далі. Чому в Програмі фактично йдеться про документальні джерела лише до ХХ ст.? Ми показали цей документ, як і просив Інститут в листі, нашим фахівцям, зокрема, і ЦДАЖРу, а вони повернули - ми себе тут не знайшли, і нам нічого робити на обговоренні - і я їм заперечити не зміг. Лише по окремих натяках можна зрозуміти, що тут охоплюється вся сукупність документів. Мабуть, більш чітко треба із цим визначитись.

Обійдемо мовчанням і таке суттєве для поповнення архівного фонду України питання: за повернення яких матеріалів саме в оригіналах треба буде боротися до кінця (я маю на увазі повернення в Україну з-поза її меж), а які достатньо мати в копіях.

Я, безперечно, приєднуюсь і маю такі повноваження від керівництва (яке, на жаль, не змогло взяти участь в обговоренні, але ми мали розмову і визначилися з основних питань), приєднуюсь до того, що це архіважлива робота і для нашого національного самоусвідомлення, і для нашої держави і державності; вона колосальна за обсягами, і я ніяк не схильний поділяти оптимізм і Павла Степановича, і Миколи Павловича, що ми зможемо побачити кінець цієї роботи, - хоча б початок побачити! Власне, для цього ми й зібралися. Вона складна і за обсягом, і за принципами, і за методикою, та ще й, безперечно, не виключені додаткові ускладнення, пов'язані із привхідними обставинами - ви, мабуть, розумієте, про що йдеться, - надто багато документальних збірок нам просто недоступні.

Але державою і урядом вже створена група чи комісія по виявленню наших національних раритетів на чолі з членом-кореспондентом АН України Ф.П.Шевченком, цєю вже пророблена певна робота, і треба нам співвіднести з діяльністю цієї групи.

Програма будується за місцезнаходженням матеріалів - Україна, інші республіки, інші країни. Це, мабуть, обгрунтовано - різні завдання, різні

підходи, різні співвиконавці. Але якраз із підходами та виконавцями немає ясності. Хто ж на яких етапах, по яких сховищах головний виконавець? Від чіткої, недвозначної відповіді на ці питання і залежатиме успіх або провал. А з координаторами, навпаки, перебір. Тут згадується координаційні центри по виявленню і опису матеріалів: в архівах - Головархів, в музеях - Мінкультури, в рукописних відділах - ЦНБ, передбачаються ще й регіональні координаційні центри, зокрема, Дніпропетровськ, Львів, Київ. Є, крім того, координаційна комісія, до складу якої, до речі, чомусь не запропонована Спілка архівістів України. У той же час всю роботу, як зазначається в Програмі, по архівах, музеях і бібліотеках в інших республіках має координувати ІУА. Я не заперечую, зрозумійте мене правильно, проти координаційної генеральної ролі Інституту, але потрібна ясність. По закордонних сховищах координаційна робота може бути покладена вже на МАУ спільно з Інститутом; на науково-інформаційний відділ лягає координація роботи і в архівах, і в музеях, і в бібліотеках. Треба більш чітко визначити, хто ж все-таки головний координатор.

Я не можу погодитись із категоричністю оцінки М.П.Ковальського, що нічого до цього часу не робилося. Може, й більш приємно нам було б бути абсолютними першопрохідцями, але робота по пошуку, обміну, копіюванню чи поверненню українських матеріалів, як відомо, вже здавна ведеться і інститутами Академії наук, і Мінкультури, і різними громадськими об'єднаннями та товариствами, і, безперечно, веде її й Головархів. Зокрема, створена невелика група, яка збирає, публікує дані про місцезнаходження документів з історії України, намагається координувати діяльність архівів у цьому напрямку. Недаремно у проєкті весь час посилення - "за даними ГАУ". Але...тут можна так перефразувати, дещо погодившись з Миколою Павловичем: "мы все искали понемногу чего-нибудь и как-нибудь".

Прийшов час по-іншому підійти до цієї справи. Програма передбачає піднесення роботи на якісно інший рівень. Але для цього, разом із виведенням програми у ранг державної, повинно бути вирішене ключове питання - цільове фінансування, бо якщо все й надалі буде робитись в межах тих коштів, які виділяються на утримання зазначених програм і установ, то і результат буде такий, який був до цього. Тобто під цю програму під час її подальшої розробки повинно бути підведене фінансове обрахування.

Свідомо чи навмисне обійдене тут ще одне питання, яке для нашої державної архівної служби має принципове значення - це те, про що вже

говорила Л.А.Дубровіна: як розуміти поняття "Україніка" - чи лише як концентрацію вторинної інформації, чи все ж таки мова може йти і про концентрацію первинної інформації, власне носіїв архівної інформації, - я маю на увазі оригінали документів чи їх копії. Хотілося б, щоб з самого початку тут була ясність. Де ж буде зберігатися все виявлене за межами України? Не відомості "про" - якраз на це й націлена вся програма, - а самі повернуті оригінали чи одержані копії матеріалів. Наша точка зору тут така: при наявності спільного і відкритого для всіх комп'ютерного банку даних, при наявності розгалуженої системи картотек, каталогів, реєстрів, путівників та інших довідників з вторинною ретроспективною інформацією, носії первинної ретроспективної інформації, потрапляючи в Україну, повинні зберігатись у сховищах, що спеціально державою створені і утримуються для цього, тобто в архівах. Безперечно, можуть бути і винятки, коли це, наприклад, частина фонду або колекції, що вже зберігається в якомусь музеї чи рукописному відділі, або ж сам фондоутворювач обумовив місце зберігання, але принциповий підхід лише такий - документи до державних архівів. Це, на нашу думку, цілком і логічно, і справедливо, адже, концентруючи вторинну інформацію, а це, власне, суть програми, будьмо послідовними, - давайте концентрувати і первинну, і саме в тих сховищах, які для цього створені.

Доповнюючи сказане, повинен звернути увагу розробників на те, що чомусь повинядали при переліку країн, зокрема, Чехо-Словаччина, Туреччина, Угорщина. Або, перераховуючи архіви, зокрема, центральні, не названі ЦДВІА, Особливий та ряд інших архівів. Мабуть, вам вже відомо, що вирішилась доля цих центральних союзних архівів - Росія їх забирає під своє крило, так би мовити, але це не знімає, а, навпаки, ускладнює наші проблеми.

Повинен поінформувати, що ми зараз будемо свої відносини з архівами інших держав, які утворилися останнім часом на просторі колишнього Союзу, саме на міждержавних угодах і, зокрема, обов'язкова позиція, яка там знаходить відображення - це обмін документами і копіями. Виходимо з того, що обмін такий з метою поповнення архівних фондів обох сторін повинен здійснюватись безкоштовно.

КОВАЛЬСЬКИЙ М.П. З литовцями є вже якась угода?

НОВОХАТСЬКИЙ К.Є. Є проект, є домовленість - найближчим часом таку угоду підпишемо. Проробляється такий проект з Беларуссю, з Грузією є, з Росією вже підписаний. В № 4 "Архівів України" текст угоди друкується повністю.

ДУБРОВІНА Л.А. Звертаючись до питання дефініцій назви програми, що прозвучало у виступі К.Є.Новохатського, хотілося б висловити свою думку.

Поняття "Архівна Україніка", безумовно, включає всі рукописи, як архівні документи, так і рукописні книги, й у вузькому розумінні програму можна назвати "Архівна Україніка", як було запропоновано К.Є.Новохатським. Але, враховуючи досвід камеральної археографії і традиції, що склалися як у нас в країні, так і за кордоном в архівах та бібліотеках, коректніше було б все ж таки визначити два різних напрями в археографії: рукописну книгу та архівний документ. Різні методики опису, дослідження й споживачі інформації. І це, порушуючи сучасну архівну практику, що склалася, все ж необхідно відобразити в назві "Архівна та рукописна Україніка". Програма створює інформаційний фонд вторинного рівня за різними методиками і повинна мати два напрями.

ЛОЗЕНКО Людмила Іванівна, спеціаліст відділу використання, інформації та зовнішніх зв'язків Головархіву

Я відповідаю в Головархіві за міжнародні зв'язки. Роботою по розшуку і поповненню наших фондів документами ми займаємося уже давно. Робота почалась ще у 50-х роках, і до 60-х років було накопичено багато матеріалу. Перш за все, у нас є розвідки по майже всіх закордонних архівах, де зберігаються матеріали з історії України. Цей грубезний том було підготовлено силами наших архівістів як України, так і СРСР, тому що в той час ми дуже активно з ними співпрацювали. Окрім того, архівісти, як наші, так і московські, їздили за кордон з метою виявлення документів. Була виявлена значна кількість документів, замовлені мікрофотокопії, і вони зараз у нас зберігаються - в ЦДІА у Києві, ЦДІА у Львові і в інших архівах. Окрім того, банк даних мікрофільмів зосереджений в ЦДАЖР у Москві. Там є матеріал не тільки по архівах всієї України, але, зокрема, і Українці яка є в зарубіжних архівах. Тому у нас дещо уже було зроблено в цьому плані.

КОВАЛЬСЬКИЙ М.П. Вибачте, а інформація ця нікуди від вас не виходила далі?

ЛОЗЕНКО Л.І. Так, у тому-то й справа. Вона у нас є, а широка наукова громадськість не поінформована про це. У 70-80 рр. ця робота у нас була зведена нанівець. І ось зараз ми знову її розпочали - провели аналіз зробленого нашими попередниками і визначили пріоритети: де, в яких архівах нам перш за все треба проводити виявлення. І ось уже протягом 3 років ми посилаємо двох спеціалістів до архівів Польщі. Зокрема, щойно ми відрядили до Варшави на 14 днів директора ЦДІА у Києві Л.З.Гісцову і начальника відділу давніх актів ЦДІА у Львові І.І.Сварника. Ця робота провадиться на еквівалентній основі. Таким чином, дещо вже напрацьовано, проте вважаємо, що це робиться на кустарному рівні. Перш за все відсутні чіткі наукові критерії відбору документів, не визначено, копії яких документів потрібно замовляти в першу чергу, а це, на наш погляд, повинно диктуватись нагальними потребами історичної науки.

КОВАЛЬСЬКИЙ М.П. Вибачте, я тільки таку репліку: два тижні, це, вважайте, що нічого не зроблено. За 10 місяців хоч що-небудь можна зробити.

ЛОЗЕНКО Л.І. Але все ж таки хоч щось та робиться! Крига скресла! Зараз, коли Україна виборює собі незалежність, то, мабуть, і міжнародні зв'язки нашої установи не залежатимуть від Головархіву СРСР, і ми зможемо самостійно укладати угоди з архівами зарубіжних країн і, перш за все, я так планую, з Польщею. В договорі з Генеральною дирекцією польських архівів ми передбачимо такий пункт, згідно з яким як з українських дослідників у Польщі, так і з польських у нас не буде братися плата за копії документів. Слід зауважити, що польська сторона протягом багатьох років ретельно вивчає наші архіви. За останні 30 років у Києві, Львові та ін. містах працювало більше 400 вчених і архівістів Польщі, їм виготовлено до 1,5 млн. копій документів. Крім того, за домовленістю, всі мікрофільми для вчених надсилаються до Генеральної дирекції польських архівів, яка ставить їх на облік, а вже потім інформує того чи іншого вченого про їх наявність. З нашого ж боку в Польщі працювали одиниці, а копії документів з польських архівів залишалися у них в архівах. І Археографічній комісії, і Інституту, і

нам потрібно якось узгодити свої дії щодо цього. Це, так би мовити, матеріал для роздумів.

Хочу підняти ще одну тему - тему наших документів в архівах Москви і Санкт-Петербурга. Не буду зараз говорити про те, що там є документи суто українські, які ними зовсім не використовуються, бо нема відповідних фахівців. Хочу підняти питання щодо наших військових архівів. Це болюче питання. Коли зараз наша Україна розбудовує свою державність і створює свої власні збройні сили, то, напевно, в нас буде і своя військово-історична наука. А на чому вона буде розвиватись, коли в нас немає документальної бази? На жаль, вона нами була втрачена. Зараз я займаюсь історією наших військових архівів. До війни у Києві існував військовий архів, був такий і у Харкові, в них загалом налічувалось більше 1 млн. справ. Але ще до війни більша частина з них планомірно вивозилась до Москви. Потім німці його пограбували. А в 60-ті роки за наказом Головархіву СРСР залишки фондів військових установ були передані до Військово-історичного архіву СРСР та Архіву Радянської Армії СРСР. І зараз нам потрібна допомога наших істориків-фахівців, щоб ми могли вийти на наш уряд для вирішення питання про повернення суто українських військових документів. За нашими попередніми даними тільки, у ЦДВІА ми передали близько 80 тис. документів. Це наше надбання, яке ми маємо повернути. Це ж питання стане скоро на порядку денному, а ми не зможемо нічого запропонувати.

І ще одне питання. Доцільно було б наш журнал "Архіви України" також підключити до реалізації програми "Україніка", зробивши його спільним виданням Головархіву та Інституту української археографії. Тоді у ньому могли б більш широко друкуватися довідково-інформаційні матеріали про склад і зміст Архівного фонду України.

ЗАХАРЧЕНКО Т.М., *головний спеціаліст відділу зберігання та обліку Архівного фонду України*

На протязі останніх років Головархівом проведена величезна робота по встановленню точних відомостей про склад і зміст фондів, які зберігаються у Державних архівах системи. Крім того, ми уточнили відомості про фонди, які передані іншим архівам в межах нашої держави та втрачені в період Великої Вітчизняної війни. Така робота проводилась спільно з архівами, і ми маємо досить повну інформацію про всі ці фонди.

Крім того, я відповідаю в Головархіві за централізований облік

встановленню точних відомостей про склад і зміст фондів, які зберігаються у Державних архівах системи. Крім того, ми уточнили відомості про фонди, які передані іншим архівам в межах нашої держави та втрачені в період Великої Вітчизняної війни. Така робота проводилась спільно з архівами, і ми маємо досить повну інформацію про всі ці фонди.

Крім того, я відповідаю в Головархіві за централізований облік документів, які належать Державному архівному фонду, але зберігаються в інших системах, а саме в Мінкультури, Мінвузі, Академії наук України. Фондовий каталог, який знаходиться в Головархіві, має всю інформацію про фонди і документи цих систем. Відомості про нові надходження з держархівів надходять щорічно.

Тому для підготовки зведеного національного банку даних Головархів має величезний фондовий матеріал. Але, як уже наголошувалося, для видання цих відомостей має бути розроблений стандарт описання фондів, який вміститиме необхідну інформацію для зведеного банку.

ПМЕЛЬОВ В.Г. Концепція створення масиву інформаційних праць за програмою в цілому може нас задовольнити й стати основою для нормальної роботи в правильному напрямі.

Проте ми не повинні піддаватися своєрідній ейфорії і забувати, що це лише початок великого багаторічного шляху, довготривалої роботи, кінцевих результатів якої ми скоріш за все не побачимо. А тому слід свідомо підійти до такої перспективи, не бавити себе думками про швидкий та ефективний результат, натомість розробити і впровадити такі організаційні норми і форми майбутньої роботи, які б стало й напевно забезпечили виконання програми протягом багатьох років.

У цьому плані слід запозичити краще з досвіду підготовки багатотомної "Історії міст і сіл Української РСР" та "Зводу пам'ятників України".

Мабуть, найважливішим кроком на шляху реалізації усієї програми має бути урядове рішення про її статус і терміни виконання. Адже програма не буде виконана, якщо не будуть залучені (через урядове рішення) різні міністерства і відомства, Міністерство культури, Головархів, Міністерство освіти.

Це робота дуже важка. Якби вона розпочалась тоді Грушевським, то, мабуть, вона мала б на сьогодні значний успіх, але, безумовно, і не була б закінчена. Ми теж не повинні вважати, що її закінчимо. Дай Бог, як то

на 80% невеликою історичною цінністю"... Ми протестуємо проти такої оцінки фондів музеїв. Я завідую 10 років відділом сучасності, і ми комплектували велику кількість матеріалів щороку. Починаючи з 1982 р., ми звертали увагу на те, щоб брати документи не тільки компліментарного характеру, а брати всі матеріали, які більш-менш об'єктивно відбивали б ті процеси, що відбувалися в республіці. Тому трактувати їх всі "як документи невеликої історичної цінності" було б неправильно.

І ще один момент. Ми намагалися брати документи, речі людей – це основний матеріал! Скидати їх в одну купу як абсолютно непотрібні не можна. Давайте до цього зважено підходити.

УЛЬЯНОВСЬКИЙ В.І. Ми випустимо цю фразу, звичайно, але, враховуючи, скажімо, свою особисту працю в 20 обласних музеях України, мушу констатувати, що я зустрічав там тільки грамоти – дояркам, свинаркам і т.ін. Ми розпорошимо свої сили, якщо займатимемося цим усім.

ТРОНЕНКО Г.А. Я вважаю, що і грамоти - то документи епохи. А потім - не всі музеї схожі між собою. Я була два роки тому в Катюжанці, де вчитель із місцевого СПТУ за 8 місяців створив Музей бойової і трудової слави села. Пішов по хатах, по горищах, в одній хаті, де жила покійна нині бабуса, знайшов валізу, в якій були такі матеріали по партизанському руху, що В.А.Козлов з Музею Великої Вітчизняної війни стояв на колінах, щоб вони дали йому хоч би пару листівочок або відозву в зв'язку з Тегеранською конференцією. А німецькі документи які цікаві! Невідомо, хто їх залишив на горищі. І це дало можливість створити народний музей.

КОВАЛЬСЬКИЙ М.П. Це трагедія – пройде якийсь час, і воно може зникнути. Ці народні музеї, життя показує, недовговічні.

УЛЬЯНОВСЬКИЙ В.І. *[Заключне слово]*

Перше, що я повинен сказати сьогодні, це скласти величезну подяку всім нашим шановним колегам, що прибули на цю нараду, витратили дуже багато часу, але дали надзвичайно цінні рекомендації, які обов'язково будуть включені у проект. Ми просили би всіх, хто давав рекомендації, оформити їх у письмовому вигляді, щоб все це було в автентичному вигляді включене до концепції.

Перше, що я повинен сказати сьогодні, це скласти величезну подяку всім нашим шановним колегам, що прибули на цю нараду, витратили дуже багато часу, але дали надзвичайно цінні рекомендації, які обов'язково будуть включені у проект. Ми просили би всіх, хто давав рекомендації, оформити їх у письмовому вигляді, щоб все це було в автентичному вигляді включене до концепції.

Друге. Дефініції нами, звичайно, будуть уточнені, при цьому ми би хотіли, щоб К.Є.Новохатський зробив не тільки їхню критику, а і дав конкретні рекомендації щодо дефініцій: які потрібно внести додатково чи у яких змінити формулювання. Від швидкості виконання цього прохання залежить подальше проведення даного проекту.

На мою думку, нарада була дуже плідною і проходила у діловій атмосфері конструктивізму. Основні принципи, закладені у проект, схвалені.

Ми прийшли до спільного знаменника про необхідність дотримання у проекті схеми нашої архівної системи, державно-географічного та відомчого поділу. Стало ясно, що варто паралельно працювати на двох рівнях фіксації Української. Верхній рівень – загальна фронтальна реєстрація та створення єдиного національного комп'ютерного банку даних по Україні. Сподіваємося, що цей напрямок можна буде детально розгорнути у концепції за допомогою Любові Андріївни Дубровіної, яка серйозно працює над проблемою комп'ютеризації рукописної книги та взагалі архівних матеріалів. Очевидно, є сенс почати здійснювати комп'ютеризацію архівної України на базі комп'ютерного центру ІУА спільно з Головархівом та Відділом рукописів ЦНБ.

Другий рівень реєстрації архівної України – детальна каталогізація на рівні архівної справи. Цим, а також підготовкою і виданням покажчиків, довідників, каталогів по окремих архівозбірках, колекціях, фондах тощо може займатися наш відділ. Тут я хотів би відповісти Костянтину Євгеновичу на його зауваження про численних координаторів і неясності з цього приводу. ІУА і його науково-інформаційний відділ координують лише роботу в зарубіжних архівах та архівосховищах колишнього СРСР. Але це не стільки координація, скільки безпосередня практична робота методом створення спеціальних творчих колективів на місцях та виїзних груп співробітників ІУА. Що ж до самої системи координації основних напрямків програми, то вона, як видається, є чіткою і побудована в основному на

сити до участі у програмі Спільку архівістів України, інститути культури та педінститути України, наукові інститути системи АН України, в цілому всі можливі і наявні наукові сили.

Очевидно, всі погодяться з тим, що вивчення, реєстрація архівної України має починатися з України. Вивчення України у Москві, Санкт-Петербурзі, тим більше за кордоном ускладнюється тим, що це все пов'язане з фінансами. Всім творчим колективам, які працюють там в архівах на нашу програму, ми повинні платити, бо самі ми не зможемо опрацьовувати їхні фонди так досконально, як вони. Тому даний проект по зарубіжній Україніці, Україниці за межами України вступить в силу тільки тоді, коли ця програма буде винесена на державний рівень і отримає державне фінансування.

Цим обумовлено також те, що у проекті не перераховані всі архіви усіх країн світу, де є Україніка. Ясно, що в принципі це мав би бути повний вичерпний список. Але в даному разі на ближчу перспективу винесені найважливіші архівосховища тих держав, з якими робота уже розпочата чи налагоджується. Поки що, на жаль, доводиться йти саме цим шляхом. Він не завжди керований системою наукових пріоритетів і часто залежить від чисто зовнішньої сторони справи (наявності вже укладених угод і спільних програм). Проте у національній програмі Україники, мабуть, слід передбачити усі напрямки, що й буде зроблено при її доопрацюванні.

Окремо хочу сказати про питання повернення чи копіювання документів, на якому так наполягають колеги з Головархіву. Це лише третє можливе завдання, яке, на думку авторів проекту, залишається поза ним. Створення національного депозитарію - один із наступних етапів, який можливий у широкому масштабі лише після реєстрації основної інформації про архівну Україніку в світі. Тоді можна буде розробити, згідно системи пріоритетів, цілу програму заходів по поверненню найважливіших документів і створенню національного депозитарію. Проте ми не заперечуємо, щоб такий пункт був включений і до даного проекту.

НОВОХАТСЬКИЙ К.Є. Обов'язково повинен бути включений з вказівкою, що усі повернуті оригінали і копії мають передаватись на зберігання лише до державних архівів України.

ментів і створенню національного депозитарію. Проте ми не заперечуємо, щоб такий пункт був включений і до даного проекту.

НОВОХАТСЬКИЙ К.Є. Обов'язково повинен бути включений з вказівкою, що усі повернуті оригінали і копії мають передаватись на зберігання лише до державних архівів України.

УЛЬЯНОВСЬКИЙ В.І. Можливо, але це має бути якийсь окремий комплекс; повернуте, а тим більше депозити, не слід розпоршувати між різними архівами і навіть фондами.

НОВОХАТСЬКИЙ К.Є. То що – окремий фонд чи колекція? З цим важко погодитися.

УЛЬЯНОВСЬКИЙ В.І. Думаю, це питання слід ще детально обговорити. Однак воно поки що не повинно затіняти головне – реєстрацію архівної України.

У зв'язку з цим, думаю, слід внести також пункт про створення окремої картотеки "Втрачена Україніка" (архіви, колекції, збірки, окремі документи, що загинули чи не віднайдені). Паралельно має вестися дослідна праця в галузі історії архівних фондів, особливо вивезених з України.

Суттєві доповнення, згідно висловлених пропозицій, можуть бути внесені і в останній розділ проекту – про його практичне забезпечення. Тут мають знайти місце пункти про:

- розробку конкретних програм кожного з напрямів проекту, визначення їх виконавців та відповідальних керівників;

- розробку проекту співпраці з архівосховищами Росії та інших колишніх республік;

- залучення до участі у програмі фахівців усіх університетів (як додатковий регіональний координаційний центр – Харківський державний університет), педінститутів та інститутів культури України;

- підготовку та видання вичерпних науково-бібліографічних показників з джерелознавства та археографії; зведеного каталогу описів рукописних зібрань світу тощо.

Закінчуючи, я хотів би ще раз щиро подякувати високошановним колегам за участь у нараді і досить плідному обговоренні проекту. Хочеться побажати, щоб усі ми на рівних правах включилися у його реалізацію,

СОХАНЬ П.С. Перед тим, як буде зачитаний проект резолюції, я хотів би сказати кілька слів.

Зупинюся на тих моментах, які викликали деяку дискусію.

Звичайно, всі ми, хто зібрався тут і займається цією справою, хто дуже давно, хто менш, насамперед шануємо наших попередників. Хіба можемо забувати те, що зробила Археографічна комісія ВУАН у 1919 р., або про те, що М.С.Грушевський започаткував цю справу! Ці питання будуть актуальними і в наступному тисячолітті, але початок треба покласти сьогодні. Багато вже зроблено, але загального уявлення, загального реєстру немає.

Ми не ставимо за мету, щоб всі дані до дрібниць зібрати, але треба зробити хоча б основну роботу і ввести ці відомості до комп'ютерного банку даних.

Збирання і збереження фондів – цим, звичайно, мусить керувати ГАУ, хоча якщо, скажімо, ІУА поставить своїм завданням мати при собі рукописні фонди, які він буде збирати, то це теж можлива річ.

Відносно дефініцій. Ми не хочемо подавати істину в останній інстанції, ми зібрались порадитись. Точки зору можуть бути різними. Треба враховувати великий практичний досвід аматорів.

ІУА веде роботу по складанню реєстрів Україніки, що зберігається за кордоном. Ми вже видали попередній каталог проф. Богдана Кравченка "Архівні матеріали з історії України в Канаді", готується до видання робота д-ра Джанет Хартлі "Архівна Україніка у Великобританії. Попередній огляд", ведеться робота по підготовці покажчиків по інших країнах діаспори (Франція, США та ін.).

Хочу сердечно подякувати всім учасникам нашої наради, всім, хто вболіває за цю справу. Разом ми зможемо розпочати цю роботу – неосяжну, але її треба робити.

УЛЬЯНОВСЬКИЙ В.І. Проект резолюції наради по обговоренню проекту "Архівна та рукописна Україніка".

[зчитує]

*Проект після обговорення і доповнення приймається
одноголосно.*

РЕЗОЛЮЦІЯ

міжвідомчої наради по обговоренню проекту “Архівна та рукописна Україніка”

1. Затвердити назву програми “Архівна та рукописна Україніка”.
2. В основу зведеної концепції програми покласти матеріали запропонованого проекту та пропозиції по його обговоренню.
3. Вжити заходів для переведення даної програми в ранг державної.
4. Створити координаційну комісію по доопрацюванню проекту та впровадженню його в життя за участю представників Інституту української археографії, Інституту сходознавства, Центральної наукової бібліотеки та інших установ АН України, Головархіву, Міністерства культури, Фонду культури, Товариства охорони пам'яток історії та культури України, Співки архівістів України, центральних архівів, музеїв. Обрати голову та секретаріат комісії.
5. Координаційній комісії розробити план узгодження роботи архівної, музейної та бібліотечної мережі України по реалізації проекту.
6. Головними напрямками розробки і реалізації програми вважати:
  - 1) виявлення та облік архівних документів і рукописних книг українського походження, створених українцями та про Україну незалежно від місця зберігання;
  - 2) створення національного зведеного комп'ютерного банку даних “Архівна Україніка”;
  - 3) створення національного зведеного комп'ютерного банку даних “Український кодекс”;
  - 4) створення національного депозитарію копій українських до-

кументів, що перебувають за межами України;

5) підготовку серії монументальних ретроспективних та спеціальних, тематичних довідково-інформаційних видаць.

7. Відповідно до визначених напрямів визнати за доцільне створення робочих груп:

а) для створення національного зведеного комп'ютерного банку даних "Архівна Україніка" (на базі ІУА, ГАУ та ЦНБ: Г. В. Боряк, В. Ю. Семенов, Т. М. Захарченко, Л. А. Дубровіна);

б) для створення національного зведеного комп'ютерного банку даних "Український кодекс" (на базі ЦНБ, ЛНБ та Інституту суспільних наук АН України: Л. А. Дубровіна, Я. Д. Ісаєвич, Л. Й. Костенко);

в) для створення національного депозитарію копій українських документів, що перебувають за межами України (на базі Головархіву України: К. Є. Новохатський);

г) для підготовки серії ретроспективних довідково-інформаційних видаць (на базі ІУА: В. І. Ульяновський).

8. Спеціальним завданням вважати бібліографічну та археографічну реєстрацію зарубіжної писемної Україніки по окремих країнах (на зразок "Канадської" та "Англійської" Україніки); одним з першочергових завдань вважати підготовку зведеної бібліографії довідників по зарубіжних рукописних зібраннях (відділ зарубіжних джерел ІУА; консультант проєкту - доктор П. К. Грімстед /США/).

9. Розробити конкретні програми кожного з напрямів проєкту, визначити їх виконавців та відповідальних керівників.

10. Розробити проєкт співпраці комісії з архівосховищами Росії та інших держав.

11. Розробку програмного інформаційного та лінгвістичного забезпечення проєкту запропонувати Українському мовно-інформаційному центру (В. А. Широков, М. М. Пеншак); ЦНБ (Л. Й. Костенко); ІУА (В. Ю. Семенов).

12. Запровадити з грудня цього року постійно діючий проблемний семінар відповідно до напрямів роботи. На першому семінарі обговорити:

а) конкретний план науково-інформаційних видань за рівнем пріоритетності;

б) проблеми стандартизації та формату опису:

— *кодикологічного* для реєстру української рукописної книги;

— *археографічного* для опису архівного, музейного та ін. фондів.

Керівникам робочих груп подати пропозиції щодо складу груп та координаційного комітету.

13. Визначити основні координаційні центри по виявленню і опису архівної та рукописної України: ГАУ - в архівах, Міністерство культури - в музеях, ЦНБ - в рукописних відділах бібліотек; регіональні координаційні центри - Київ (ІУА), Львів (відділення ІУА), Дніпропетровськ (відділення ІУА).

14. Опублікувати проект програми та резолюцію наради для широкого обговорення.

Київ, 17 жовтня 1991 р.

АРХІВНА ТА РУКОПИСНА УКРАЇНІКА

Програма виявлення, обліку, опису архівних документів і рукописних книг та створення національного банку інформації по документальних джерелах з історії України

Найважливіше значення у науковому дослідженні історичного минулого, усіх аспектів життя і суспільної діяльності України має джерельна база. Розпорошеність історичних документів, що стосуються України, ускладнює завдання кожного дослідника зокрема і різних галузей історичної науки в цілому. Через недостатні знання комплексу джерел в науковій літературі поширено чимало легенд, помилок, невірних висвітлення окремих проблем та цілих періодів історичного процесу. Серйозне аналітичне осмислення усіх сторін життя людності України та її історії вимагає повного виявлення і всебічного та об'єктивного дослідження максимально великої кількості писемних джерел, які так чи інакше стосуються історії України з Х по ХХ ст. Виявлення нових історичних документів вимагає фронтального обстеження архівосховищ, музеїв, бібліотек, колекцій України, Росії, інших держав колишнього Союзу та зарубіжжя.

Метою такого обстеження є створення „Архівної та рукописної Україніки“ як національної зведеної інформаційної системи (у вигляді комп'ютерних банків та баз даних, а також інформаційно-пошукових засобів традиційних типів) про склад і зміст документів, будь-коли складених на території України, а за її межами - про Україну, або українцями, які зробили вагомий внесок у розвиток світової культури.

Поняття „архівна та писемна Україніка“ включає в себе:

- матеріали, що безпосередньо стосуються усіх сторін життя людності в Україні в минулому, зафіксовані різними системами

- письма, різними мовами і на різних матеріалах;
- матеріали, що побічно пов'язані або якимось чином дотичні до України та її історії;
  - матеріали, що не стосуються історії України, але виникли чи побутували (або побутують) на її території;
  - матеріали про діячів України чи про певні періоди діяльності на українських землях діячів інших етнічних груп, земель та держав;
  - матеріали з української тематики, що виникли і побутували поза межами України;
  - відомості про архівні документи та рукописні книги зі сховищ, колекцій, зібрань в Україні і поза її межами.

Крім першорядного значення писемних джерел для історико-культурних досліджень, вони в багатьох випадках є пам'ятками духовного розвитку, історико-культурним і національним надбанням України. Максимальна реєстрація писемних джерел вкрай необхідна для повного уявлення про духовну національну скарбницю України в минулому. Вона також допоможе і при вирішенні питань про повернення ряду найважливіших пам'яток писемності в Україну та включення їх до Архівного фонду.

Створення банку даних „Архівна та рукописна Україніка“ має як актуально-прикладне, так і теоретично-перспективне значення. За своєю цінністю він дорівнює банку даних про природні ресурси, етнографічний склад населення, виробничі потужності України тощо. „Архівна та рукописна Україніка“ буде містити матеріали про історичний генотип нації, основні напрямки, досягнення і перспективи її духовного розвитку, сприяти більш глибокому історичному розумінню проблем економічного, політичного, ідеологічного, культурно-духовного життя в Україні у наш час. „Архівна та рукописна Україніка“ має стати невичерпним фондом знань прийдешніх поколінь про своїх предків. Практична системна розробка подібної програми була започаткована Археографічною комісією ВУАН під керівництвом М.С.Грушевського у 1920-х рр. Аналогічні програми послідовно розробляються ще з

минулого століття у Грузії, Німеччині, Англії, Франції, Італії. Даний проєкт враховує зазначений досвід світової археографії.

Основні завдання програми

1. Виявлення та облік архівної і рукописної України в світі.
2. Створення національного комп'ютерного банку даних „Архівна Українка“.
3. Створення національної зведеної комп'ютерної бази даних „Український кодекс“.
4. Створення та поповнення національного депозитарію України копіями документів, що перебувають поза її межами.
5. Видання довідників, каталогів, покажчиків України у вигляді монументальних і спеціальних серій:
  - регіональної;
  - позбіркової чи поколекційної;
  - загальнохронологічної;
  - предметно-тематичної;
  - документально-видової;
  - персоналій чи особистих фондів.
6. Відродження в Україні польової археографії з метою систематичного збирання та обліку державних, корпоративних і приватних зібрань та окремих колекцій.
7. Реєстрація архівів, колекцій та збірок документів, які були втрачені, загинули чи не віднайдені. Складання зведеного реєстру „Втрачена Українка“.

Створення інформаційного банку „Архівна та рукописна Україніка“ передбачає ряд етапів.

I. Виявлення, реєстрація Україніки та науково-довідкова інформація

I.1. Архівна та рукописна Україніка в архівах, музеях та бібліотеках України

1) Державні та науково-галузеві архіви

Майже всіма державними архівами України опубліковані путівники. Тому ця ділянка роботи має сенс у реєстрації та виявленні матеріалів трьох основних хронологічних груп: давня Україніка до кінця XVII ст.; матеріали з історії України XVIII - XIX ст., Україніка новішої доби (XX ст.). Першорядне значення має виявлення матеріалів і документів до кінця XVII ст. в обласних та науково-галузевих архівах.

Конкретний результат: підготовка зведеного каталога „Середньовічна Україніка в архівах України“.

Опис матеріалів ЦДІА України у Києві та Львові, а також відомчих архівів має вестися окремо і полягати як у підготовці кількох розширених анованих зведених пофондових покажчиків (принципи: хронологічний, фондово-тематичний, інвентарний за фондами), так і в каталогах окремих збірок, фондів, колекцій.

Обстеження кожного архіву, збір інформації шляхом анкетування архівів, запитів і довідок тощо буде провадитися під керівництвом Головного архівного управління при Кабінеті Міністрів України (Головархіву) науковими працівниками архівів за участю співробітників Інституту української археографії (ІУА) та Інституту сходознавства (ІС).

Етапи роботи:

- I. 1. Створення зведеної пофондової картотеки по усіх центральних, обласних, науково-галузевих архівах України (за

матеріалами ГАУ та опублікованими путівниками).

2. Фронтальний опис матеріалів до XIX ст. у цих архівах і підготовка зведеного реєстру.
3. Публікація реєстру в регіональному, архівно-колекційному чи загальнохронологічному порядку.

II.1. Створення зведеної картотеки ЦДІА України у Києві та Львові.

2. Підготовка повних путівників по фондах.
3. Повна реєстрація документів:
  - а) до кінця XVII ст.;
  - б) XVIII-початку XIX ст.;
  - в) другої половини XIX-початку XX ст.
4. Видання хронологічних реєстрів, тематичних та пофондових каталогів.

2) Музеї (різних типів, профілів і різних відомств)

Музеї України майже не мають опублікованих путівників по фондах. Науково опрацьовані реєстри та картотеки потребують значного удосконалення. Надто обмежений також доступ до музейних фондів.

Етапи роботи:

1. Створення за даними Головархіву і Мінкультури попередньої картотеки архівних відділів у державних, народних, громадських та ін. музеях України і визначення найцінніших зібрань.
2. Фронтальний перегляд і повний опис (уточнення інвентарів) архівних матеріалів, створення повної картотеки всіх наявних документів.
3. Підготовка і видання реєстрів помузейних колекцій за ступенем їх цінності (в першу чергу до XX ст.).
4. Підготовка і видання зведеного хронологічного реєстру документів.
5. Підготовка і видання каталога записів на речових експонатах музеїв.

3) Рукописні відділи бібліотек

Етапи роботи:

- I. 1. Виявити за даними Головархіву всі наукові, університетські, обласні бібліотеки України, де зберігаються рукописи, та попередньо встановити їх вартісність.
2. Скласти поточний план фронтального опрацювання зібрань в залежності від їх цінності із залученням місцевих наукових сил та студентів.
3. Видання реєстрів окремих колекцій рукописів.
4. Після повного виявлення і опису - видання зведеного хронологічного каталога рукописів.
- II. Окремо має провадитися праця у відділах рукописів академічних бібліотек.
1. Підготовка зведених пофондових путівників.
2. Підготовка та видання реєстрів окремих фондів і колекцій.

1.2. Архівна та рукописна Україніка в архівосховищах, музеях та бібліотеках Росії, інших держав колишнього СРСР

Виявлення, каталогізація, науково-довідкова інформація в даному напрямку має здійснюватися за зазначеною вище схемою.

Важливою умовою праці в даному напрямку має стати спеціальне фінансування програми на витрати для залучення місцевих виконавців та співробітників конкретних установ. Роботу в цьому напрямку координуватиме ІУА та ІС.

Роль наукових співробітників ІУА та ІС в даному випадку полягає в редагуванні каталогів, перегляді картотек, наданні консультацій. Першочерговим завданням є складання за опублікованими довідниками, путівниками та іншими публікаціями картотеки архівів держав колишнього СРСР, музеїв та бібліотек, у фондах яких є писемна Україніка; визначення вагомих для України зібрань і складання

перспективної програми їх опрацювання. Другим завданням є вивчення допоміжних та службових каталогів конкретних архівосховищ. Паралельно буде вестися дослідна робота в галузі історії архівних фондів, особливо вивезених з України.

В першу чергу мають бути обстежені:

1. Центральні архіви, музеї, бібліотеки:

Москва - ЦДАРА, ЦДВІА, ЦДАКФД, ЦДАЗ, ЦДАДА, ЦДАЖР,
ЦДАНГ, ЦДАЛМ, Архів Російської Академії наук,
архіви інститутів, АЗРП;

- ДІМ, музеї Московського Кремля;

- ДБЛ, Історична бібліотека;

Санкт-Петербург - ЦДІА Росії, архіви інститутів (особливо
СПБВІІ), ЦДАВМФ;

- Ермітаж, Державний музей етнографії;

- ДПБ.

2. Архіви, музеї, бібліотеки Беларусі.

3. Архіви, музеї, бібліотеки Литви.

4. Архіви, музеї, бібліотеки європейської частини Росії та Сибірського регіону.

5. Архіви Середньої Азії і Закавказзя.

І.3. Архівна та рукописна Україніка в архівах, музеях, бібліотеках, колекціях світу

Даний напрямок роботи через відомі обставини може спиратися в першу чергу на праці зарубіжних українців і не підлягає чіткому плануванню. Координація роботи в цьому напрямку може бути покладена на МАУ спільно з ІУА та ІС.

Етапи роботи:

1. Підготовка зведеної бібліографії довідників по зарубіжних рукописних зібраннях.

2. Реєстрація Українки за опублікованими описами та

каталогами.

3. Реєстрація, детальний опис та видапня покажчиків Україніки по окремих країнах та регіонах згідно системи кількісно-ціннісних пріоритетів.

Регіони, які варто обстежити першочергово:

1. Польща:

- 1) Попереднє складання картотеки фондів, зібрань і документів за опублікованими інвентарями та довідниками.
- 2) Виявлення Україніки у найцінніших зібраннях за участю обох сторін.
- 3) Спільне видання експрес-інформації різних типів.

2. Італія (Ватикан), Франція, Німеччина, Англія, Туреччина, Швеція, Чехо-Словаччина, Угорщина, Австрія, Румунія, Болгарія.

3. США, Канада, Австралія.

II. Зведений національний автоматизований банк даних архівної та рукописної інформації

Настійна потреба у створенні зведеного комп'ютерного банку даних архівної інформації, що має не лише обліково-пошукові, але й науково-пошукові можливості, яка реалізована в усіх технічно розвинутих країнах, диктується не тільки суспільно-політичною ситуацією в країні, але також є необхідною умовою подальшого процесу становлення української державності. Включення зведеної інформації до сучасної системи соціальних комунікацій через оптимізацію процесів наукового використання архівних документів і рукописів безпосередньо пов'язане з проблемою інтелектуального доступу до неопублікованої інформації і можливостями об'єктивного вивчення віддаленого минулого і сучасних суспільних процесів і тенденцій. Тим самим відкриваються додаткові перспективи соціального

прогнозування як безпосереднього виходу до сучасних наукової, політичної і культурної сфер суспільного побуту.

П.1. На відміну від традиційного напрямку камеральної археографічної діяльності, пов'язаного з підготовкою друкованих довідників і покажчиків з окремих тем, проблем або побудованих за хронологічним принципом, створення зведеного автоматизованого банку даних рукописних та архівних документів переслідує як основну мету концентрацію в одній комп'ютерній системі зведеної інформації на матеріали українського походження незалежно від місця їх зберігання і ступеня введення їх до наукового обігу.

П.2. Створення комп'ютеризованої археографічної системи має бути затверджено як державний дескриптивний стандарт на рівні фонду, тобто організаційної структури, прийнятої в багатьох країнах, у тому числі і в Україні.

П.3. На найближчу перспективу найдоцільнішим видається розгортання археографічної діяльності в двох напрямках:

П.3.1. Створення національного зведеного автоматизованого банку даних документальної інформації із включенням до його складу характеристики матеріалів українського походження, організованих в рамках архівних фондів в Україні і за її межами. За основу може бути взята фондова картотека, що зберігається і щороку поповнюється в Головархіві України. При цьому необхідно передбачити накопичення інформації в міру її поглиблення і розвитку організаційної діяльності по створенню зведеного банку.

П.3.2. Створення бази даних на рукописні книги українського походження, що включає узагальнені дані історико-кодикологічного характеру.

П.4. Для розробки дескриптивних стандартів на описання фонду і рукописної книги потрібно створити міжвідомчу робочу групу з включен-

ням до її складу спеціалістів у галузі археографії, лінгвістики, кодикології, архівознавства, а також у галузі інформатики та обчислювальної техніки. При визначенні цих стандартів необхідно враховувати світовий і вітчизняний досвід у створенні комп'ютеризованих систем опису, маючи на увазі можливості зв'язку автоматизованих інформаційних систем в галузі Україніки з міжнародними банками даних і взаємний обмін архівною інформацією.

II.5. З метою реалізації автоматизованих програм і розробки перспективних проєктів в галузі створення спеціальних довідкових систем і повнотекстових баз даних необхідно передбачити організацію міжвідомчого щорічного наукового семінару, в центрі уваги якого буде практика видання і комп'ютеризація документів та науково-методичні аспекти археографічної діяльності.

III. Видання монументальних серій довідників, каталогів, покажчиків Україніки

1. Серія регіональна.
2. Серія позбіркова чи поколекційна.
3. Серія загальнохронологічна.
4. Серія предметно-тематична.
5. Серія документально-видова.
6. Серія персоналій чи особистих фондів.

Практичне забезпечення проєкту

1. Створити координаційну комісію за участю ІУА, ІС, Головархіву, САУ, ЦНБ, РАУ, МАУ, Міністерства культури, Фонду культури, Товариства охорони пам'яток історії та культури України, інших інститутів АН України, центральних архівів, музеїв. Обрати голову та секретаріат комісії.
2. Вивести дану програму у ранг державної. Цей проєкт, що є важливою

національною і державною справою, мусить знайти відповідне місце в державному бюджеті.

3. Забезпечити на державному рівні працю з іншими профільними центрами та науковими інституціями української діаспори.

4. Розробити схему взаємодії зазначених організацій та загальні координаційні функції ІУА, ІС; укласти відповідні угоди між установами-виконавцями.

5. Розробити конкретні програми напрямків проекту, визначити виконавців та відповідальних керівників.

6. Розробити проект співпраці з архівосховищами Росії та інших держав.

7. Силами ІУА, ІС, Головархіву, ЦНБ та інших зацікавлених установ розробити теоретичні схеми повидового опису документів, визначити загальні принципи для різних описових рівнів та систем збереження матеріалів. Запровадити постійно діючий науково-методичний семінар з даних проблем.

8. Підготувати і видати допоміжно-бібліографічні покажчики з джерелознавства та археографії історії України; зведений каталог описів рукописних зібрань світу.

9. Визначити основні координаційні центри по виявленню і опису писемної України:

- в архівах - Головархів України;
- в музеях - Міністерство культури;
- в рукописних відділах бібліотек - ЦНБ;

та регіональні координаційні центри :

- Київ (ІУА, ІС);

- Львів (відділення ІУА);
- Дніпропетровськ (відділення ІУА);
- Харків (ХДУ).

10. Залучити до участі у програмі фахівців з університетів, педагогічних інститутів, інститутів культури України.

11. На науково-інформаційний відділ ІУА покласти координацію роботи в архівах, бібліотеках та музеях України, створення зведених картотек і видання науково-довідкової інформації; консультативну функцію по виконанню програми в Санкт-Петербурзі, Москві та державах колишнього Союзу.

ДОДАТКИ

СПИСОК ЗАПРОШЕНИХ ДО УЧАСТІ У НАРАДІ ФАХІВЦІВ

1. АМОСОВ Олександр Олександрович (Бібліотека Російської Академії наук)*
2. БІЛОКІНЬ Сергій Іванович (Інститут історії України АН України)*
3. БЕССОНОВ Борис Лаврентійович (Інститут російської літератури-Пушкінський дім, Санкт-Петербург)*
4. БОЛОТОВА Галина Володимирівна (Державний музей української літератури)
5. БОРИСЕНКО Валентина Кирилівна (Сектор рукописних фондів ІМФЕ ім.М.Т.Рильського АН України)
6. ВОЛОШИНА Наталя Георгіївна (Державний музей російського мистецтва)
7. ВРУБЛЕВСЬКА Валентина Борисівна (Міністерство культури України)*
8. ГАЛЬЧЕНКО Сергій Анастасович (Відділ рукописів Інституту літератури ім.Т.Г.Шевченка АН України)
9. ГЕРАСИМЧУК Віра Євгенівна (Києво-Печерський державний історико-культурний заповідник)
10. ГІСЦОВА Любов Захарівна (ЦДІА України у м.Києві)*
11. ДЕМЧЕНКО Людмила Ярославівна (ЦДІА України у м.Києві)
12. ДЗЮБА Іван Михайлович (РАУ)*
13. ДУБРОВІНА Любов Андріївна (ЦНБ ім.В.І.Вернадського АН України)
14. ЕСКІН Юрій Михайлович (ЦДАДА Росії)*
15. ЖЕМАЙТИС Сергій Георгійович (Державна Публічна бібліотека

---

* Прізвища осіб, які з тих чи інших причин не змогли взяти участь у нараді, позначені астериском.

12. ДЗЮБА Іван Михайлович (РАУ)*
13. ДУБРОВІНА Любов Андріївна (ЦНБ ім.В.І.Вернадського АН України)
14. ЕСКІН Юрій Михайлович (ЩАДА Росії)*
15. ЖЕМАЙТИС Сергій Георгійович (Державна Публічна бібліотека ім.М.Є.Салтикова-Щедріна, Санкт-Петербург)
16. ЖЕНЧЕНКО Віктор Васильович (Фонд культури України)*
17. ЖУЛИНСЬКИЙ Микола Григорович (Інститут літератури ім.Т.Г.Шевченка АН України)*
18. ЖУРБА Олег Іванович (ДДУ) *
19. ЗАХАРЧЕНКО Тетяна Миколаївна (Головархів)
20. ІВАНЕНКО Борис Васильович (Головархів)*
21. ІРОШНІКОВ Михайло Павлович (Санкт-Петербурзьке відділення Інституту історії Російської АН)*
22. ІСАЄВИЧ Ярослав Дмитрович (Інститут суспільних наук АН України)*
23. КАРДАШ Ігор Васильович (Національний музей історії України)*
24. КОВАЛЬОВА Лариса Іллівна (Києво-Печерський державний історико-культурний заповідник)
25. КОВАЛЬСЬКИЙ Микола Павлович (ДДУ)
26. КОВТАНЮК Ніна Григорівна (Національний музей історії України)
27. КОСТЕНКО Леонід Йосипович (ЦНБ ім.В.І.Вернадського АН України)
28. КРЯЧОК Микола Іванович (Архів-музей української літератури)*
29. ЛІСПИНА Галина Володимирівна (ЩДІА Росії, Санкт-Петербург)*
30. ЛОЗЕНКО Людмила Іванівна (Головархів)
31. ЛУКИЧОВ Михайло Петрович (ЩАДА Росії)*
32. МАЦЮК Орест Ярославович (ЩДІА України у м.Львові) *
33. МИЦИК Юрій Андрійович (ДДУ)*
34. МИШАНИЧ Олекса Васильович (МАУ)*
35. МУЗИЧУК Ольга Володимирівна (ЩДІА України у м.Києві)
36. НІКОЛАЄВ Микола Вікторович (Державна Публічна бібліотека ім.М.Є.Салтикова-Щедріна, Санкт-Петербург)*
37. НОВОХАТСЬКИЙ Костянтин Євгенович (Головархів)

41. **РОМАНИШИН Михайло Миколайович** (Музей українського мистецтва)*
421. **РЯЗАНОВА Тетяна Костянтинівна** (Музей українського мистецтва)*
43. **СВАРНИК Іван Іванович** (ЦДІА України у м.Львові)*
44. **СЕНЧЕНКО Микола Іванович** (ЦНБ ім.В.І.Вернадського АН України)*
45. **СЕРГІЙЧУК Галина Степанівна** (ЦДІА України у м.Києві)
46. **СМОЛІЙ Валерій Андрійович** (Інститут історії України АН України)*
47. **ТАНЮК Лесь Степанович** (Комісія з питань культури Верховної Ради України)*
48. **ТРОНЕНКО Галина Андріївна** (Національний музей історії України)
49. **ТУРКІНА Ірина Володимирівна** (Санкт-Петербурзьке відділення Архіву Російської АН)
50. **ФРИС Віра Ярославівна** (ЛНБ ім.В.Стефаника АН України)*
51. **ЧЕКМАРЬОВ Анатолій Олексійович** (ЦНБ ім.В.І.Вернадського АН України)
52. **ЧЕНАКАЛ Наталя Миколаївна** (Києво-Печерський державний історико-культурний заповідник)
53. **ШВИДЬКО Ганна Кирилівна** (ДДУ)*
54. **ШЕВЧЕНКО Федір Павлович** (Інститут історії України АН України)
55. **ШМЕЛЬОВ Віктор Григорович** (Центральний науковий архів АН України)
56. **ЮРІНА Людмила Анатоліївна** (Києво-Печерський державний історико-культурний заповідник)
57. **ЯКОВЛЄВА Лариса Василівна** (ЦДАЖР України)*.

ВІДГУКИ НА ПЕРШИЙ ВАРІАНТ ПРОГРАМИ „АРХІВНА ТА РУКОПИСНА УКРАЇНІКА“

Всесоюзний науково-дослідний Інститут
документознавства і архівної справи

Глубокоуважаемые коллеги!

Актуальность и своевременность программы "Писемна Україніка в архівах, музеях та рукописних відділах бібліотек України, Росії, інших республік, зарубіжжя" сомнений не вызывает.

Архивистами замечено, что современное развитие архивного дела имеет тенденцию к усилению научно-информационной деятельности, направленной на оптимизацию информационного обслуживания потребителей, в котором банки данных архивной информации должны сыграть ведущую роль. С учетом этой тенденции в последние годы и ведутся работы во ВНИИДАД. Институт накопил немалый опыт практической и методической работы по созданию как традиционных справочников ("Государственные архивы СССР". Части 1 и 2. М., 1989, сейчас завершается работа над томом по музеям и рукописным отделам библиотек), так и автоматизированных систем ("АСНТИ по документам ГАФ СССР" и др.), который может быть полезен разработчикам программы. При предпроектном обследовании и работе над составлением технических заданий институт мог бы оказать консультативную и практическую помощь создателям программы, помочь в ее уточнении на договорных условиях. Наше предложение о сотрудничестве объясняет краткость нашего отзыва: все частные вопросы можно обсудить в рабочем порядке.

С уважением и пожеланиями успехов в работе

Зав.отделом архивоведения ВНИИДАД, к.и.н.

Ларина В.Г.

Ст.научный сотрудник сектора использования
документов и археографии отдела архивоведения
ВНИИДАД, к.и.н.

Романова С.Н.

Центральний державний архів давніх актів (ЦДАДА)

Уважаемый Павел Степанович!

С большим интересом ознакомились с Вашим проектом создания украинники по документам хранилищ, в том числе России. Архив готов сотрудничать с Вами в этой работе.

В то же время разрешите высказать сомнение в организующей роли архивных управлений России и СССР. Поскольку архивы обладают определенной самостоятельностью, Вы можете вступить в договорные отношения непосредственно с ними. Внесение же выполнения Вашего проекта в обязательный "госзаказ" через соответствующий главк представляется маловероятным.

Что касается нашего архива, то представляется целесообразным поступить следующим образом.

1. ЦГАДА хранит огромное количество документов по ранней истории Украины и русско-украинских связей.

2. Обладает рядом высококвалифицированных специалистов, которых можно привлечь к работе, опытом работы по тематическому выявлению.

3. Располагает компьютерной техникой, аналогичной Вашей, мощными средствами копирования документов, средствами связи.

4. Надеемся, что между архивом и Вашим институтом может быть ряд общих интересов.

В этой связи как конкретные вопросы методики и программного обеспечения, так и более общих принципов организации работы следует решить в рамках совместной программы долгосрочного сотрудничества.

К выработке такой программы мы готовы приступить в ближайшее время, в связи с чем могли бы приехать к Вам для ее обсуждения.

С уважением .

Зав.отделом использования
в сфере платных услуг

И.А.Тихонюк

**СТРУКТУРА І ЗРАЗКИ
АВТОМАТИЗОВАНОГО ОПИСУ АРХІВНОГО ФОНДУ
ДЛЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ЗВЕДЕНОГО БАНКУ ДАНИХ**

**СТРУКТУРА АВТОМАТИЗОВАНОГО ОПИСУ
АРХІВНОГО ФОНДУ**

1. Країна, місто або населений пункт

2. Архівосховище

Сучасна назва / попередні назви / дати / адреси/.

3. Відомча підпорядкованість

Назва відомства та його статус.

4. Тип архівосховища

Державне / кооперативне / церковне / приватне/...

5. Назва фонду або групи матеріалів у комплексному фонді

Сучасна назва / попередні назви. Якщо описується група матеріалів, дається узагальнена назва.

6. Номер фонду або реєстраційні дані

Сучасний / попередній / старі номери або шифри. Для приватних колекцій наводяться вживані форми обліку та реєстрації.

7. Тип фонду

Комплексний / особистий / фамільний / родовий / установи/...

8. Загальна кількість одиниць зберігання або справ

Неописані матеріали характеризуються в теках та ін. формах первинного або початкового обліку.

9. Фондоутворювач

Для особистого фонду:

прізвище / псевдонім / змінені прізвища / ім'я та по батькові / дати народження та смерті / титул / чин / посада / професія / наукові та почесні звання / характер діяльності;

Для установи (колективу) тощо:

повна назва, під якою надійшов фонд, попередня назва / дати існування / місцезнаходження / профіль...

10. Хронологічні рамки документів

Вказуються тільки дати оригіналів. Для рукописної книги вказуються дати створення книги, а не літературних та історичних пам'яток, які увійшли до її складу.

11. Характер документів

Оригінали / рукописні копії/ машинописні копії...

12. Склад і зміст документів і матеріалів фонду або групи

Для складу:

Офіційні документи: укази, постанови, розпорядження...

Біографічні та приватні документи: свідоцтва, довідки

Наукові праці

Матеріали громадської діяльності

Творчі художні матеріали: романи...

Творчі мистецькі матеріали

Публіцистичні матеріали

Мемуари: спогади, щоденники, спомины...

Листування: адресати, адресанти

Картографічні матеріали

Образотворчі матеріали: малюнки, гравюри...

Музичні твори: ноты, партитури...

Кіноматеріали

Фотоматеріали

Фономатеріали

Нетрадиційні носії

*Колекційні матеріали: рукописна книга, гравюра,
автографи діячів...*

Матеріали про особисті бібліотеки та зібрання

Матеріали інших осіб та установ

Для змісту:

Час створення

Ким створена

Тема

*Предмет (поняття "тема" може входити до рубрики
"предмет")*

Локалізація (регіон або історична область)

Хронологічні рамки подій

13. Мова/и/ документів

Основа, вживані.

14. Фізичний стан

Задовільний/ незадовільний / поганий

15. Обмеження на видачу

Обмежений / необмежений/ обмежений частково...

*Причини: депозитарне зберігання / фізичний стан / відомча або
службова інформація тощо.*

16. Історія фонду

Надходження до сховища: час надходження / джерело надходження / умови надходження / обсяг...

Фондовласник. Інформація подається у тій послідовності, як у п.9.

Науково-технічне опрацювання: час / виконавці.

Наявність матеріалів фонду в інших сховищах: місцезнаходження / сховище / номер фонду або реєстраційні дані / назва / номер фонду / номери: справ / загальна характеристика.

Додаткові відомості.

17. Обліково-пошукові документи

Описи / карткові каталоги / переліки...

18. Бібліографічні дані

Науково-пошукові видання: каталоги, покажчики, огляди, переліки

Неопубліковані матеріали.

19. Додаткова інформація

**ЗРАЗОК АВТОМАТИЗОВАНОГО ОПИСУ
АРХІВНОГО ВІДОМЧОГО ФОНДУ
ДЛЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ЗВЕДЕНОГО БАНКУ ДАНИХ**

1. Країна, місто або населений пункт

Україна, м.Київ.

2. Архівосховище

Центральний науковий архів АН України (Відділ архівних фондів
ЦНБ АН України).

252017, Київ, Володимирська, 62.

3. Відомча підпорядкованість

Академія наук.

4. Тип архівосховища

Державне.

5. Назва фонду або групи матеріалів у комплексному фонді

Інститут зоології ім. І.І.Шмальгаузена.

6. Номер фонду або реєстраційні дані

Ф. 258.

7. Тип фонду

Установчий.

8. Загальна кількість одиниць зберігання або справ

1981 од. зб.

9. Фондоутворювач

Інститут зоології ім. І.І.Шмальгаузена (1981 - по т.ч.);

Інститут зоології та біології УАН та ВУАН (1919 - 1939);

Інститут зоології ВУАН (1939 - 1981).

Науково-дослідний інститут. Київ, Лепіна, 15.

10. Хронологічні рамки документів

1919 - т.ч.

11. Характер документів

Оригінали, рукописні та машинописні копії...

12. Склад і зміст документів і матеріалів фонду або групи

Офіційні документи: Науково-організаційна діяльність (управлінська): накази, розпорядження директорів, тематичні, перспективні плани науково-дослідної роботи, протоколи засідань вченої ради по захисту дисертацій; матеріали з організації наукових засідань, конференцій, симпозіумів; штатний розклад; кошторис адміністративно-управлінських витрат.

Наукові праці: Рукописи монографій, статей, тези та доповіді на наукових конференціях (зокрема: акад. АН України, АН СРСР І.І.Шмальгаузен, акад. АН України В.Г.Касьяненко, О.П.Маркевича, І.Г.Підоплічка, чл.-кор. АН України О.В.Топачевського, П.М.Мажуги, М.С.Гілярова, М.Ф.Кашенка, В.П.Свириденка, Є.В.Зверозомб-Зубовського та ін.), звіти по темах, щоденники експедицій; дисертації (1940 - 1975 рр.) тощо про стан охорони та перспективи розвитку тваринного світу України; вивчення рідкісних та маловідомих видів (підвидів) тварин, комах та птахів, їх еволюції та екології; методика і результати досліджень. Є матеріали з історії розвитку зоологічної науки в Україні.

13. Мова/и документів

Українська, російська.

14. Фізичний стан

Задовільний.

15. Обмеження на видачу

Немає.

16. Історія фонду

Надходження до сховища: 1991 р. з Інституту зоології ім. І. І. Шмальгаузена.

Науково-технічне опрацювання: 1987-1989. Виконавець: Біленко І. В.

17. Обліково-пошукові документи

Описи.

18. Бібліографічні дані

Відсутні.

19. Додаткова інформація

Відсутня.

**ЗРАЗОК АВТОМАТИЗОВАНОГО ОПИСУ
АРХІВНОГО ФОНДУ ІСТОРИЧНОЇ УСТАНОВИ
ДЛЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ЗВЕДЕНОГО БАНКУ ДАНИХ**

1. Країна, місто або населений пункт
Україна, м.Київ.

2. Архівосховище
ВР ЦНБ АН України (1966 – т. ч.);
ВБУ при ВУАН (1918–1934);
БВУАН (1934–1936);
БАН УРСР (1936–1948);
ГПБ АН УРСР (1948–1965);
252017, Київ, Володимирська, 62.

3. Відомча підпорядкованість
АН України.

4. Тип архівосховища
Державне.

5. Назва фонду або групи матеріалів у комплексному фонді
Київська духовна академія.

6. Номер фонду або реєстраційні дані
Ф.160.

7. Тип фонду
Фонд релігійної культурно-освітньої установи.

8. Загальна кількість одиниць зберігання або справ

2961 од.зб.

9. Фондоутворювач

Київська духовна академія (КДА) (1819-1921); м.Київ; релігійна культурно-освітня установа.

10. Хронологічні рамки документів

XVI - XX ст.

11. Характер документів

Оригінали, рукописні та машинописні копії.

12. Склад і зміст документів і матеріалів фонду або групи

Для складу:

Офіційні документи:

КИЇВСЬКОЇ ДУХОВНОЇ АКАДЕМІЇ: акти XVIII ст.; економічні звіти XIX-поч. XX ст.; протоколи засідань комісій, журнали засідань правління, описи майна, грошові документи, прибутково-видаткові книги, журнали реєстрації вхідних та вихідних документів, рапорти правління XIX ст.; прохання на ім'я Ради КДА та її постанови, справи, списки студентів та викладачів, програми і теми занять, офіційне листування XIX-поч. XX ст.; матеріали діяльності редакції журналу "Труди КДА".

КИЄВО-МОГИЛЯНСЬКОЇ АКАДЕМІЇ: папери XVII-XVIII ст.; списки студентів та викладачів 1736-1758 рр.

ЦЕРКОВНО-АРХЕОЛОГІЧНОГО ТОВАРИСТВА: офіційне листування кін. XIX-поч. XX ст.

МОНАСТИРІВ ТА ЦЕРКОВ: м.Києва (Києво-Печерської Лаври, Видубицького монастиря, Софіївського собору, Братського, Михайлівського, Межигірського, Кирилівського, грецького Катерининського монастирів, церкви св. Феодора, церкви Пресвятої Богородиці, Свято-Введенської церкви, Воскресенської церкви, церкви при І-ій Київській гімназії та ін.)

XVII-XIX ст.; Київської, Волинської, Чернігівської, Полтавської та Варшавської єпархій XVIII-поч. XX ст.; Тобольського Знаменського монастиря XIX ст.; храма Христа Спасителя у Москві поч. XIX ст.

ДУХОВНИХ УЧИЛИЩ: м. Києва, Київського та Богуславського повітів XIX ст.

СЕМІНАРІЙ: Київської, Волинської, Кишинівської, Воронежської та ін. XIX-поч. XX ст.

ДУХОВНИХ ПРАВЛІНЬ: Козелецького та Павлоградського XIX ст.

ДУХОВНИХ КОНСИСТОРИЙ: Київської XVII-XIX ст. та Могильовської XIX ст. - укази, постанови, інструкції, описи майна, метричні книги, грамоти, дарчі, листування тощо.

Документи, що стосуються історії України і Польщі XVII-XIX ст.: виписки з актових документів та міських книг, майновогосподарчі папери, посвідчення, доповіді, прохання, донесення, чолобитні, рапорти, судові справи; укази Синоду та Сенату XVII-XIX ст.; укази, маніфести, грамоти та рескрипти російських царів (Петра I, Петра II, Катерини II, Миколи I, Миколи II), Малоросійської колегії XVIII ст., польських королів XVI-XIX ст., Польської конфедерації 1768 р., патріарха Московського Адріана 1677-1711, універсали гетьманів І.Самойловича та І.Мазепи (оригінали та копії). Постанови I-го Українського церковного Собору 1921 р.

Грамоти угорських королів XIX ст.; булли римських пап: Бенедикта XVI, Климента XIII, Климента XIV та Пія VI 1753-1780 рр.; документи з історії м. Риги другої пол. XVIII ст

Біографічні та приватні документи:

студентів та викладачів КДА XIX-поч. XX ст. (послужні та формулярні списки, нагороджувальні листи, конспекти, атестати, посвідчення, відомості, грамоти, дипломи, довідки тощо);

різних осіб, переважно української старшини XVII-XVIII ст. (дипломи, грамоти, майново-господарчі папери, виписки з метричних книг тощо).

Біографічні матеріали та статті про церковних ієрархів (митрополитів Київських: Арсенія Могилянського, Петра Могилу, Рафаїла Заборовського; митрополитів Московських: Філарета, Димитрія та ін.) та інших осіб (Г.І.Соловйова, Ф.А.Терновського та ін.)

Наукові праці:

посібники з медицини, фармакології, математики, фізики, арифметики, геометрії, фортифікації, богослов'я, патрології, біблійської археології, церковної історії, гносеології, граматики, словесності, логіки, психології, риторики; наукові праці, статті та лекції різних авторів (К.Аксакова, М.Грановського, М.Карамзіна, О.Герцена; В.Іконнікова, П.Кудрявцева, П.Лашкарьова, В.Певницького, Ф.Терновського, В.Аскоченського, П.Линицького, К.Попова, А.Дмитрієвського та ін., студентів КДА) з історії давньої та нової Росії; історії церкви, духовенства та купецтва; з історії літератури (окремо: російської, німецької, польської, римської); з богословських питань; з історії католицизму в Південно-Західному краї Росії.

Праці з історії Галичини, міст Москви, Петербурга, Києва XVII-XVIII ст., Могильова XVII ст.

Виписки з руських літописів та з газет і журналів XVIII-XIX ст.

Творчі художні матеріали: збірки поем, віршів, од, літературних творів різних авторів XIX ст.

Творчі мистецькі матеріали:

"Історія мистецтва з давнини до епохи Відродження" Е.Коллоти (XIX ст.).

Публіцистичні матеріали:

матеріали та листи, надіслані до редакції журналу "Киевские епархиальные ведомости" для публікації.

Мемуари:

спогади, пов'язані з історією Росії XVIII-XIX ст.: Ростопчина (про останній день царювання Катерини II); генерала О.Єрмолова ("Записки"); О.Клевапова (про царювання Олександра II); М.О.Георгієва ("Записки добровольця" 1892 р.); ієрархів церкви та про них: митрополита Димитрія Ростовського ("Автобіографічні записи" 1734-1800 рр.); Платона (Левшина), митрополита Московського ("Мандрювання до Києва та по інших місцях у 1804р."), митрополита Тобольського та Сибірського; М.Ковальницького (про архієпископа Херсонського Димитрія, XIX ст.); протоієрея М.Флоринського (про архімандрита Дмитрія, XIX ст.); різних осіб: Рудиковського (про бурсацьке життя, XIX ст.); Л.Мацеєвича ("Щоденники" 1877-1890 рр., 1902-1912 рр.); К.Н.Воскресенського ("Записки"); В.І.Пероговського ("Щоденник" 1868-1878 рр.); В.І.Асоченського (про відвідання Єрусалима та інших міст Палестини і Сирії, 1861р.) та інше (оригінали та копії).

Листування:

державних діячів Росії XVIII-XIX ст.: імп.Катерини II, Олександра I, Олександра II, Миколи I, М.Друцького-Соколинського; вел. кн. Костянтина Миколайовича; А.де Ланжерона, М.Рєпніна, М.Муравйова, М.Сперанського, П.Румянцева-Задунайського, графа Адлерберга та ін.; ієрархів церкви XVIII-XIX ст.: митрополита Київського Арсенія Могилянського, єпископа Феофана та ін.; викладачів та різних осіб XIX ст., пов'язаних із діяльністю КДА: П.П.Кудрявцева, М.І.Флоринського, І.П.Четверикова, П.Г.Лебедінцева, І.Н.Королькова, І.В.Воскресенського, П.А.Петрушевського, Ф.А.Терповського та ін.

Є також листи: папи римського Климента XIII до короля Франції Людовика XV 1762 р., папи римського Пія IX 1869 р., короля польського Владислава IV 1633 р. (оригінали та копії).

Образотворчі матеріали:

репродукції портретів святих, митрополитів та духовенства XIX ст.; Холмський народний календар на 1889р.

Музичні твори:

церковні пісні на крюкових нотах (ірмоси, догмати, стихарі) XVI ст. та на нотах XVIII-XIX ст.

Колекційні матеріали:

рукописні книги та стародруки релігійного змісту: Святе Письмо та богослужбна література (XVII-XVIII ст.), слова та послання отців церкви, житія святих, рукописні збірки.

Матеріали про особисті бібліотеки та збірки:

матеріали бібліотеки КДА: списки, реєстри та картотеки книг; справи про придбання й видачу книг; журнали реєстрації газет та журналів; рапорти, донесення й доповіді бібліотекаря.

13. Мова/и/ документів

Російська; польська, українська, німецька, грецька, єврейська, латинська, старослов'янська.

14. Фізичний стан

Задовільний.

15. Обмеження на видачу

Немає.

16. Історія фонду

Надходження до сховища: надійшов до Відділу рукописів у [1923-1924 рр.] та у [1929 р.]

Науково-технічна обробка: О.Д.Бірюк (1971-1973 рр.); М.П.Візір (1987 - 1988 рр.)

Наявність матеріалів фонду в інших сховищах: Колекція рукописної книги Церковно-Археологічного музею Київської духовної

академії - Відділ рукописів ЦНБ, ф.301.

17. Обліково-пошукові документи

Архівний опис; фондний, іменний та хронологічний карткові каталоги.

18. Бібліографічні дані

Списки рукописів і книг КДА 1903-1915 рр.; каталоги бібліотеки КДА ХІХ ст.

19. Додаткова інформація

Відсутня.

**ЗРАЗОК АВТОМАТИЗОВАНОГО ОПИСУ
ОСОБИСТОГО АРХІВНОГО ФОНДУ
ДЛЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ЗВЕДЕНОГО БАНКУ ДАНИХ**

1. Країна, місто або населений пункт
Україна, м.Київ.

2. Архівосховище
ВР ЦНБ АН України (1966 – т.ч.);
ВБУ при ВУАН (1918 -1934);
БВУАН (1934 - 1936);
БАН УРСР (1936-1948);
ГПБ АН УРСР (1948 – 1965);
252017, Київ, Володимирська, 62.

3. Відомча підпорядкованість
АН України.

4. Тип архівосховища
Державне.

5. Назва фонду або групи матеріалів у комплексному фонді
Особистий архів та колекції Маслова Сергія Івановича.

6. Номер фонду або реєстраційні дані
ф. XXXIII.

7. Тип фонду

Особистий.

8. Загальна кількість одиниць зберігання або справ

8335 од.зб.

9. Фондоутворювач

Маслов Сергій Іванович (1880 – 1957). Український літературознавець; педагог; професор Київського університету; доктор філол. наук (з 1948); чл.-кор. АН УРСР (з 1939).

Викладав: Вищі жіпочі курси у Києві (1912-1913); Київський археологічний інститут (1918-1925); Київський народний університет-політехнікум (1918 - 1921); Робітничо-селянський ун-т (1920-1921); Бібліотечні курси при Губнаробразі (1921); Київський державний педагогічний ін-т та у середніх учбових закладах.

Працював: Український науковий інститут книгознавства (1923-1935); Всенародна бібліотека України (1926 -1937); Інститут літератури ім. Т.Г.Шевченка АН УРСР (з 1939); Головна книжкова палата; Музей війни та революції при Київському ун-ті (1919-1924).

10. Хронологічні рамки документів

XV - XX ст. (50-і рр.).

11. Характер документів

Оригінали, рукописні та машинописні копії, ротапринти, фото- та ксерокопії.

12. Склад і зміст документів та матеріалів фонду або групи

Для складу:

Офіційні документи:

бланки офіційного листування та закладової документації кінця XIX - середини XX ст., офіційне листування, накази по Академії наук України з нагоди свят, ювілеїв та ін.; інструктивні та методичні листи Київського ін-ту народної освіти 1931-1932 рр.,

розпорядження Ін-ту народної освіти ім. Драгоманова 1921р. тощо.

Біографічні та приватні документи:

свідоцтва, довідки, характеристики, сповіщення, заяви, постанови про нагороди, похвальні листи, метрика, атестації, паспорт, дипломи, членські квитки, послужний список, мандати, матеріали до родоводу Маслових, конспекти лекцій, зошити, записники, майново-господарчі папери, прибутково-видаткові книги, побутові записи. Матеріали педагогічної та наукової діяльності: доповіді, лекції, звіти, заяви, плани роботи, програми, теми для рефератів, довідки студентів, списки студентів та професорів КІНО 1926-1931 рр., списки студентів Київського педагогічного ін-ту 1934-1938 рр.; відгуки про діяльність С.І.Маслова.

Наукові праці:

монографії, дослідження, статті та матеріали до них з літературознавства, давньоруської літератури, слов'яно-руської бібліографії та палеографії, з історії української друкованої книги XVI - XVIII ст. та стародруків, з історії книжкової справи; з історії української та російської літератури XVI - XX ст. (серед авторів – Г.С.Сковорода, Мелетій Смотрицький, М.В.Ломоносов, Т.Г.Шевченко, О.О.Блок). Матеріали про збирання книг Стефана Яворського, П.Должикова та бібліотеки. Багато статей, присвячених літературознавцям О.І.Білецькому, С.В.Лукомському, В.І.Срезневському тощо.

Праці з історії Уфі XVIII - XIX ст., Києва XVII - XIX ст. та м.Прилук. Праці, присвячені Київському ун-ту, ВБУ (ДПБ), Київській Академії (Києво-Могилянській Академії), Археологічному ін-ту у Києві, з історії України XVI-XVIII ст.: матеріали про І.Мазепу, К.Г.Разумовського, П.Орлика, про перебування Петра І у Києві, списки київських митрополитів — С.І.Маслова та ін. авторів (серед них — літературознавців: О.І.Білецького, Д.Д.Благого, М.К.Гудзія, Л.Є.Махновця,

О.А.Назаревського, Л.Ф.Хінкулова тощо), персоналії різних осіб (статті до ювілеїв, запрошення, некрологи - Л.А.Булаховського, В.Б.Антоновича, А.І.Степовича, І.М.Каманіна, В.Л.Модзалевського, М.С.Грушевського, В.С.Іконнікова, М.Т.Рильського, П.Г.Житецького та ін., усього близько 500), студентів та аспірантів, що працювали в галузі давньоруської літератури (теми, характеристики, списки літератури та ін.); рецензії, матеріали до праць: виписки, копії, бібліографічні замітки, вирізки та ін. Лекції та спецкурси з літературознавства. Етнографічні матеріали з Київської, Волинської, Полтавської губ. та з Буковини, зібрані у 1897-1905 рр.

Описи збірок рукописів та стародруків: Київського ун-ту, Київської духовної академії, Історичного товариства Несторалітописця, відділу стародруків Всенародної Бібліотеки України, Уфимського художнього музею, бібліотек Києва, Саратова та приватних осіб.

Матеріали громадської діяльності:

матеріали різних товариств : Історичного товариства Несторалітописця, історико-літературного товариства при Київському ун-ті, Російського військово-історичного товариства, Київського товариства дослідників мистецтв, Комітету зохорони пам'яток тощо.

Творчі художні матеріали:

оригінали та копії віршів різних авторів: Г.Гейне, М.Волошин, Вол. Соловйов, С.Єсенін, М.Зеров, П.Мирний та ін.; копії художніх творів різних авторів: К.Транквіліон-Ставровецький, М.Смотрицький, Л.Карпович, Г.Кониський та ін.

Творчі мистецькі матеріали:

виписки про музику; доповіді про Рафаеля та М.Врубеля.

Публіцистичні матеріали:

статті та матеріали до них.

Мемуари:

спогади та записи щоденникового характеру С.І.Маслова,

спомини В.П.Рибніського про Київську духовну академію кінця XIX-початку XXст., щоденник гімназистки 1891 р., написаний у с.Борщагівка Київської губ.

Листування:

офіційне, приватне та родинне С.І.Маслова (серед адресатів: О.І.Білецький, І.К.Білодід, Д.І.Багалій, Д.І.Благий, М.К.Гудзій, П.Г.Тичина, М.К. та Д.К.Зерови, Ф.М.Коцюбинський, В.Л.Модзалевський, Д.С.Лихачов, О.А.Назаревський, Н.Д.Полонська-Василенко, В.І.Срезневський, Л.М.Черняхівська); різних осіб (є листи до: М.С.Грушевського, Д.А.Граве, В.Б.Антоновича, В.Н.Александренка та ін.); рукописна та друкована копія листа О.О.Блока до Л.І.Катоніна; рукописні копії листів до К.П.Победоносцева та його листа до Олександра III; фотокопії листів П.Мирного.

Образотворчі матеріали:

малюнки В.С.Іродіонова, екслібриси С.І.Маслова та інших осіб, колекції.

Музичні твори:

духовно-музичні твори І.М.Маслова.

Фотоматеріали:

родинні та особисті фотографії С.І.Маслова і його кола (серед інших: О.І.Білецького, Д.М.Шербаківського, М.К.Гудзія, А.І.Степовича, В.С.Іконнікова, Ю.А.Яворського, В.Л.Модзалевського, Д.М.Ревуцького, М.К.Зерова); фотографії окремих осіб: С.М.Трубецького, Ю.Ф.Самаріна, професорів (1880 р.) та студентів (1901 р.) Київського ун-ту, випускників Київської духовної академії (1889-1893), київських та прилуцької гімназій та ін. Фото з видами окремих міст України: Києва, Луцька, Кам'янець-Подільського, Львова, Одеси, Полтави, Прилук та ін.; Росії: Москви, Уфи, Горького, Ростова, Суздаля, Таганрога, а також Талліна, Вільнюса, Сочі, П'ятигорська та

міст: Вюртенберга, Варшави, Будапешта, Магдебурга, Потсдама, Кракова.

Колекційні матеріали:

рукописи та стародруки XV-XIX ст. релігійного (житія святих, богословські трактати, проповіді, ірмолії, збірки духовних пісень, повістей та церковних слів, тлумачення Апокаліпсиса св. Андрія Кесарійського та ін.) та фольклорного (збірки російських пісень, віршів, повістей, легенд та сказань) змісту; з філософії, піітики, риторики, з історії Росії та України (укази, універсали, маніфести, розпорядження, дипломи, грамоти, посвідчення, циркуляри, доповідні записки, документи монастирів, церков, духовних правлінь, духовних семінарій та академій, копії XVIII ст. з журналу Петра I); рукописні копії XIX ст. з віршів російських поетів XVIII-XIX ст.: М.Ломоносова, Г.Державіна, О.Пушкіна, К.Рилєєва, М.Лермонтова, Є.Ростопчиної та ін.

Колекції:

запрошень, автографів, візитних карток, літографій, гравюр, палеографічних зніmkів з російських рукописів та стародруків XI-XX ст., обгортки книг, ілюстрацій, факсимільних відтворень текстів російських рукописів та стародруків XVIII-XX ст.

Образотворчі матеріали:

репродукції кінця XIX - середини XX ст. портретів вчених, письменників, громадських діячів та ін. (серед них: Рафаеля, М.Фонвізіна, О.Толстого, Т.Шевченка, М.Воронцова, О.Герцена, М.Сперанського, А.Чехова, С.Трубецького, усього близько 200); поштові листівки, фотографії та репродукції кін. XIX - сер. XX ст. з картин (В.Васнецова, І.Шишкіна, І.Рєпіна та інш.), скульптур (М.Антокольського) та ікон XII-XX ст.; українські та російські листівки поч. XX ст.; російські та українські плакати 20-50-х рр. XX ст.; афіші та об'яви 1904-1950-х рр.; таблиць-календарі та православні календарі 1911-1956 рр.; газетні та журнальні вирізки 1897-1956 рр.; окремі газети та журнали

1855-1946 рр.; проспекти, каталоги, рекламні буклети вітчизняних та зарубіжних видавництв кін. XIX-поч. XX ст.

Матеріали про особисті бібліотеки та збірки:

каталоги особистої бібліотеки, виписки з прочитаних книжок, автографи різних осіб С.І.Маслову на своїх працях.

Матеріали інших осіб та установ :

Маслової Олени Митрофанівни, дружини С.І.Маслова: наукові праці ("Життя та літературна спадщина Людовіка Гвіччіярдіні"; "Рукописна книга"; "Історія анекдотичної літератури XVIII ст."); статті ("Повість про Оттопа I ... в українській літературі" та ін.); рецензії; *біографічні та особисті документи* (посвідчення, свідоцтва, атестації, мандати, довідки, членські картки, звіти, відгуки, конспекти лекцій); особисті та родинні *фотографії*; офіційне, приватне та родинне *листування*; поштові листівки з видами Рима 20-х рр. XX ст.

Карамзіна Геннадія Івановича, вітчима С.І.Маслова: приватне *листування*, особисті *фотографії*, відомості про Прилуцький повіт та Полтавську губ. поч. XX ст.

Іродіонова В.С., родича С.І.Маслова по матері, художника: *образотворчі матеріали* (малюнки В.С.Іродіонова).

Александренка Василя Никифоровича: *біографічні та особисті документи* (виписки з метричних книг, копії справ); офіційне та приватне *листування*.

Кулаковського Юліана Андрійовича, професора Київського ун-ту, та його сина Сергія Юліановича: приватне *листування* (з С.І.Масловим); особисті *фотографії*, мемуари (спогади Миколи Івановича Рубцова про службу у Твері, Вільно та Варшаві, 1892р.).

Перетца Володимира Миколайовича, професора: *біографічні та особисті документи* (автобіографія, список наукових праць); наукові праці з давньоруської літератури; особисті *фотографії*; офіційне та приватне *листування* (між іншими з: О.І.Білецьким, М.К.Гудзієм, С.І.Масловим, А.І.Степовичем); мемуари (спогади Є.І.Прокопенка про В.М.Перетца).

Щербини Олександра Мусіюовича, професора: *біографічні та особисті документи* (автобіографія, атестати, дипломи, список праць, некролог); *наукові праці* (статті та лекції з педагогіки); *мемуари* (спогади про О.М.Щербинну); офіційне та приватне листування; особисті та родинні *фотографії*.

13. Мова/и/ документів

Російська, українська; латинська, польська, німецька, грецька, болгарська, англійська, чеська.

14. Фізичний стан

Задовільний.

15. Обмеження на видачу

Немає.

16. Історія фонду

Надходження до сховища:

Серпень 1965 р. – жовтень 1985 р. від синів С.І.Маслова-Ю.С. і В.С.Маслових та його племінниці – І.А.Лучник; як дар.

Науково-технічна обробка:

М.В.Геппепер (1968 р.); Т.І.Воронкова (1981-1985 рр.).

17. Обліково-пошукові документи

Архівний опис.

18. Бібліографічні дані

Личные архивные фонды в государственных хранилищах СССР. – М., 1980. – Т. III.

19. Додаткова інформація

Відсутня.

**СТРУКТУРА І ЗРАЗОК
КОДИКОЛОГІЧНОГО ОПИСУ СХІДНОСЛОВ'ЯНСЬКОЇ
РУКОПИСНОЇ КНИГИ**

**СТРУКТУРА
КОДИКОЛОГІЧНОГО ОПИСУ СХІДНОСЛОВ'ЯНСЬКОЇ
РУКОПИСНОЇ КНИГИ**

Збереження

1. Країна

2. Місце

3. Сховище

4. Шифр сучасний

5. Шифр колишній

Всі номери та шифри, що збереглися.

Ідентифікація

6. Місцезнаходження вл. частини

Якщо ркп у фрагменті.

7. Автор

Достовірно встановлений чи вказаний у ркп.

8. Автор приписуваний

9. Автор гаданий**10. Назва рукопису типологічна**

Біблія, псалтир, чётвероевангеліє, ізборник, апостол, апокаліпсис, типик, часослов, місяцеслов, тронар, кондакар, служебник, требник, сктоїх, мінея, канони, ірмологіон, співочий збірник, бревіарій, міс-сал, молитовник, хроніка, хронограф, літопис, літописець, послання, грамота та ін.

11. Назва вживана**12. Самоназва****13. Характер твору**

Біблійні книги, церковно-співочі, богослужебні з вказівкою на ритуал, полемічно-догматичні, історико-літописні, документи, природничо-наукові, математичні та ін.

14. Жанр

Сказання, повісті, літописи, життя та ін.

15. Тематична класифікація

Загальноцерковна історія, загальна історія тощо.

*Музичні ркп***16. Нотація з потнім станом**

Кількість ліній, колір ліній, початкові знаки - ключові літери, мензуральні знаки та ін.

17. Нотація без потного стану

Кількість рівнів, вертикального або похилого штилю, додаткова мелодична нотація, ритмічна нотація.

18. Нотація (знаки)

Невми, крюки (знамена), поти.

19. Поліфонія

Пропорційна нотація з лігатурами, нотація півтактами, заповнені ноти, порожні ноти, слов'янська нотація.

20. Теоретичні музичні рукописи

Види нотацій - перервна, безперервна, алфавітна та ін.

Склад ркл

21. Кількість частин

Із зазначенням арк.

22. Вторинний текст

Глоси, анотації, коментарі, резюме.

23. Відновлений текст

Із зазначенням арк.

Мова

24. Мова основна**25. Мова впливу****26. Мова вторинного тексту**

Вставок, приписок, коментарів, доповнень та ін.

Локалізація

27. Місце написання (місцевість)**28. Місце написання (країна)****29. Місце написання (населений пункт)**

30. Скрипторій

Майстерня, монастир, церква та ін.

Датування

31. Дата створення рукопису (опис)**32. Точна дата****33. Хибна (помилкова) дата**

Стан

34. Вигляд

Без початку та кінця, повний, незавершений, перероблений, пошкоджений, уривок, фрагмент, розкішний та ін.

35. Збереженість ркп. (опис)

Аркуші, оправ, оздоб, блока.

Обсяг та розмір

36. Кількість аркушів основного тексту

Первісні, ті, що відносяться до часу виникнення.

37. Кількість сторінок основного тексту

Первісні, ті, що відносяться до часу виникнення.

38. Формула аркушів

Враховуються форзаці, захисні, літерні, пропущені, вставні, вкладені.

Загальна кількість аркушів, включаючи різні типи нумерації, перелік яких здійснюється за формулою:

$$A + B + C + D - E$$

Зберігається тип нумерації, прийнятий у рукописі (латинський, арабський чи літерний).

- А - нумерація аркушів, що передують основній нумерації;
В - основна нумерація аркушів, які містять текст;
С - нумерація аркушів, що знаходяться після основної нумерації;
D- пронумеровані двічі аркуші, позначені літерами, наприклад:

47a,122 a-6;

Е - пропущені аркуші.

Наприклад:

I-V+1-275+VI-IX+22a+149a-6+217a – 133-я

39. Формат

1°, 2°, 4°, 8°, 16° та ін.

40. Склад зошитів (персважний)

4, 6, 8 та ін.

41. Розмір аркуша

Ширина x висота.

42. Нумерація

Алфавіт.

43. Сигнатура (нумерація зошитів):

Є / немає, місце розташування.

Матеріал письма

44. Вид матеріалу

Папірус, папір, пергамен та ін.

45. Вид матеріалу (загальний аспект):

Колір, якість, особливості, товщина.

46. Філіграні

Вказати тип із зазначенням № за довідником; якщо філіграні у довідниках немає або немає довідника, навести детальний опис.

*Організація сторінки та тексту***47. Чим написано текст**

Чорнило, олівець.

48. Розліновка (тип, рядки, колонки)

Тип вказується за довідником Леру; якщо його немає, відтворюється його вид із зазначенням кількості ліній, рядків та колонок.

49. Спосіб розліновки

Металевим стрижнем, свинцевим олівцем, чорнилом.

50. Поле тексту

Розміри: висота x ширина.

51. Рубрикація тексту

Кольором, формою, заголовком, колонтитулом, ініціалами, кінцівками, позначками на полях.

52. Структура тексту

Структурні частини тексту: присвята, передмова, пролог, заголовок, розділи основного тексту, епілог, послання, кінцеві формули, довідкові розділи – змісти, словники, переліки, покажчики.

53. Організація тексту

Посвята, передмова, пролог, заголовок, розділи основного тексту, епілог, кінцеві формули, посилання, довідкові розділи, словники, переліки, покажчики.

54. Особливі види тексту

Тайнопис, таблиці, каліграфи, "гра текстом" та ін.

*Письмо***55. Алфавіт (абетка, азбука)**

Кирилиця, глаголиця, ін. види.

56. Тип письма

Устав, півустав, скоропис, курсив, із загальним аспектом – прямий, похилий, широкий, вузький, побіжний, каліграфічний та ін.

57. Кількість почерків**58. Пунктуація**

Знаки розділові, надрядкові та ін.: крапка, кодема, позитивна, хрест, пряма риска, кома, слогія, статія та ін.

59. Правопис

Використання літер різних видів правопису.

*Оправа***60. Характер оправи**

Первісна, непервісна, виготовлена заново, реставрована, використана оправа іншого рукопису, відновлена, реконструйована.

61. Датування оправи

Століття, точна дата.

62. Розмір оправи

Довжина х висота х ширина.

63. Матеріал кришок оправи

Дерево, картон, шкіра та ін.

64. Тип покриття

Суцільнокритий, складений.

65. Матеріал покриття та колір

Шкіра, папір, тканина, пергамен.

66. Обріз

Вид – фарбований, нефарбований, тип фарбування – однокольо-

ровий, багатоколіоровий, із золоченням, з тисненням, з гравіровкою, крапчастий, мармуровий та ін.

67. Фурнітура

Застібки, зав'язки, жуковини, середники, ланцюжки, окуття, додаткові елементи; матеріал, техніка – лиття, витинанка, чеканка, гравіровка, різьба, чернь, кування, емаль.

68. Оздоблення оправи

Оклад, тиснення, рисунок, гравіровка по шкірі, аплікація, мозаїка, дробниці та ін.

Оздоблення ркл

69. В'язь (прийоми)

Лігатури, підпорядкування однієї літери іншій, супідрядність, включення однієї літери в іншу, збіг у крапці, комбінації прийомів та ін.

70. В'язь (мотиви оздоблення)

Гілочка, стеблинка, вусик, хоботок, вузлик та ін.

71. Ініціали (тип або стиль)

Колінчатий, узорний – емальєрний, рослинний, плетений, витий, зооморфний, тератологічний, антропоморфний, сюжетний, контурний, стародрукований.

72. Ініціали (розміри)

Великі, середні, малі.

73. Ініціали (опис)

№ аркушів та загальний опис у довільній формі.

74. Заставки (форма)

Аморфна; геометрична – прямокутник, квадрат, П-подібна; плетінка, стрічкова, аročна, архітектурна композиція та ін.

- 75. Заставки (стиль)** старовізантійський, балканський, південно-слов'янський, звказівкою – глетепий, рослинний, антропоморфний, тератологічний, зооморфний, стародрукований та ін.
- 76. Заставки (опис)**
№ аркушів та загальний опис у довільній формі.
- 77. Кінцівка (опис)**
№ аркушів та загальний опис у довільній формі.
- 78. Мініатюра (кількість)**
Вказується загальна кількість мініатюр у рукописі. В круглих дужках вказують сторінки, на яких знаходяться мініатюри.
- 79. Мініатюри (опис)**
№ аркушів та загальний опис у довільній формі: для кожної мініатюри визначають: сюжет або персонаж, місце розташування на сторінці, техніку. Якщо мініатюра є частиною заставки, то її описують разом з нею.
- 80. Гравюра (кількість)**
Вказується загальна кількість гравюр у рукописі. В круглих дужках вказують сторінки, на яких вони знаходяться.
- 81. Малюнок (кількість)**
Вказується загальна кількість малюнків у рукописі. В круглих дужках вказують сторінки, на яких вони знаходяться.
- 82. Гравюра (опис)**
№ аркушів та загальний опис у довільній формі – див. “Мініатюра” (опис).
- 83. Малюнок (опис)**
№ аркушів та загальний опис у довільній формі.
- 84. Інші види оздоблення**
Загальний опис у довільній формі.

*Зміст***85. Перелік текстів****86. Лакуни**

Є / немає.

87. Довідкові розділи

Є / немає.

88. Вторинний текст (доповнення)

Є / немає.

*Історія***89. Власницькі знаки**

Штампи, екслібриси, суперекслібриси та ін.

90. Записи творців кодексу

Відтворення записів.

91. Записи, що відносяться до історії тексту

Власницькі, вкладні, купівлі-продажу, історичні, про язища природи, молитовні, фольклорні, проба пера, побутові, випадкові з вказівкою арк.

92. Редактор

Відтворення записів з вказівкою арк.

93. Укладач

Відтворення записів з вказівкою арк.

94. Коментатор

Відтворення записів з вказівкою арк.

95. Перекладач

Відтворення записів з вказівкою арк.

96. Переписувач

Відтворення записів з вказівкою арк.

97. Ілюмінатор

Відтворення записів з вказівкою арк.

98. Палітурник

Відтворення записів з вказівкою арк.

99. Замовник

Відтворення записів з вказівкою арк.

100. Власник

Відтворення записів з вказівкою арк.

101. Вкладник

Відтворення записів з вказівкою арк.

102. Читач

Відтворення записів з вказівкою арк.

Вивчення та використання ркп

103. Надходження на зберігання

Дати та джерела надходження.

104. Обробка

Дати та виконавці.

105. Бібліографія**106. Прим. укладача опису**

Аналогії, посилання, коментарі та ін.

**ЗРАЗОК КОДИКОЛОГІЧНОГО ОПИСУ
СХІДНОСЛОВ'ЯНСЬКОЇ РУКОПИСНОЇ КНИГИ**

- 1. Країна**
Україна.
- 2. Місце**
Київ.
- 3. Шифр сучасний**
Ф. 310 (Нежин. собр.), № 3.
- 4. Шифр колишній**
На захисному арк. форзацу – № “244. п. 540/III.2.”;
на приклеєному арк. форзацу верхньої кришки оправи – рожева
наклейка “Библиотека И.- Ф. Института кн. Безбородко, 3.
Рукописн. отд.” На корінці – “540” (коричневе чорнило).
- 5. Місцезнаходження ін. частин**
Невідоме.
- 7. Автор приписуваний**
Євангелісти Іоанн, Матфей.
- 10. Назва рукопису типологічна**
Чотирієвангеліє.
- 11. Назва вживана**
Євангеліє тлумачнє.
- 13. Характер твору**
Книги святого письма.
- 14. Жанр**
Тлумачення євангелія від Іоанна та Матфея.
- 21. Кількість частин**
Дві. 1) Арк. 1 - 360 зв. Євангеліє тлумачнє від Іоанна. 2). Арк. 361-
568 зв. Євангеліє тлумачнє від Матфея. Арк. 586 - 586 зв.
Показчик педільних євангельських читань.
- 24. Мова основна**
Старослов'янська.
- 25. Мова впливу**
Російська.
- 31. Дата створення рукопису (опис)**
50-ті рр. XVI ст.

34. Вигляд

Без початку та кінця, пошкоджений.

35. Збереженість ркп. (опис)

Початок ркп. втрачено. 1 частина (Єв. від Іоанна) – арк. 1 – 360. Кількість арк. у зошитах на основі сигнатури: 1/81 (5), 2/82 – 45/125 (8), 46/126 (5). Перелік зошитів, що починається з 81-го, вказує на те, що спершу Євангеліє Тлумачне від Іоанна знаходилося у складі іншого ркп. 2 частина (Єв. від. Матфея) – арк. 261 – 586. Кількість арк. у зошитах: 1 (13), 2 – 23 (16), 24 (12), 25 – 37 (16), 38 (12). У першому зошиті втрачено три арк., у 24-му та 38-му – по 4 арк.

Таким чином, втрати тексту у ркп.: на початку Єв. від Іоанна, перед 1-м арк. – 3 арк., після 360 арк. – 3 арк.; на початку Єв. від. Матфея, перед 361 арк. – 1 арк., у кінці ркп. – 4 арк.

Арк. 1, 360 зв., 361, 586 зв. – забруднені; арк. 1 - 360 – попсовані водою.

36. Кількість аркушів основного тексту

586 арк.

38. Формула аркушів

I + 586 + I

39. Формат

У 2°.

40. Склад зошитів

На арк. 1 - 300 – зошити по 8 арк.; на арк. 361 - 586 – зошити по 16 арк.

41. Розмір аркуша

285 x 176 мм.

42. Нумерація (алфавіт)

Кирилична та арабська.

43. Сигнатура (нумерація зошитів)

Є сигнатура двох типів: слов'янська буквена, здебільшого зрізана. 1 тип на арк. 1 – 360. Пронумеровано від “па”(81-й) до “ркс”(126-й). Склад зошитів – по 8 арк. 2 тип на арк. 361 - 586. Пронумеровано від “а”(1-й) до “ли” (38-й). Нумерація наскрізна. Склад зошитів – по 16 арк.

44. Вид матеріалу

Папір.

45. Вид матеріалу (загальний аспект)

Жовтуватий, щільний.

46. Філіграні. На арк.

1 – 283, 292 - 586 – рука (рукавиця) під короною двох типів: схожі знаки – Брике, №№ 10967, 10972, 11325 (1540, 1547, 1554 pp.); на арк. 284 - 291 – глечик з розеткою та літерами “PR”: тотожні знаки – Брике, № 12805 (1555 p.).

47. Чим написано текст

Чорнило темно- та світлокоричневе.

48. Розліновка (тип, рядки, колонки)

20 розлінованих рядків.

49. Спосіб розліновки

Металежим стрижнем.

50. Поле тексту

192 x 113 - 116. Показчики винесені на верхні та бокові поля.

Місця, залишені під заголовки, не заповнені.

51. Рубрикація тексту

Заголовки, зачала, показчики читань — кіноварні.

52. Структура тексту

Передмова Феосфіакта Болгарського; довідкові розділи – змісти, показчик педільних читань.

55. Алфавіт

Кириличний.

56. Тип письма

Півустав твердий, з літерами середнього розміру.

57. Кількість почерків

Два. 1) арк. 1 - 112 зв. — прямий; 2) арк. 113 - 360 зв. — з легким нахилом вправо; 3) арк. 361 - 586 зв. — прямий.

58. Пунктуація

Знаки розділові, надрядкові та ін.: крапка, кендема, хрест, пряма риска, кома та ін.

60. Характер оправи

Непервісна. Ркп. було двічі переплетено.

61. Датування оправи

Середина XVII ст.

62. Розмір оправи

292 x 196 x 95 мм

63. Матеріал кришок оправи

Дерево.

64. Тип покриття

Суцільнопокритий.

65. Матеріал покриття та колір

Шкіра брунатного кольору.

66. Обріз

Обріз пофарбований у зелений колір.

67. Фурнітура

Застібки обірвані. Кутники втрачені, є середник на верхній кришці.

68. Оздоблення оправи

Тиснення. Використано басми рослинного типу, накатки, дорожки.

85. Перелік текстів

1. Арк. 1 - 360 зв. Євангеліє тлумачче від Іоанна.

Арк. 1 - 2 зв. Передмова Феофілакта Болгарського.

Арк. 3 - 360 зв. Тлумачення єв. Іоанна.

2. Арк. 361 - 568 зв. Євангеліє тлумачче від Матфея.

Арк. 361 - 362. Послання Євсевія до Карпіана про зроблені ним 10 канонів чи таблиць.

3. Арк. 362 - 313 зв. Показчик розділів (65 розд.).

Арк. 363 зв. Передмова Феофілакта Болгарського.

Арк. 367 - 586. Тлумачення єв. Матфея.

Арк. 586 - 586 зв. Показчик недільних євангельських читань.

86. Лакуни

Є. Відсутні тлумачення від Марка та Луки.

87. Довідкові розділи

Арк. 586 - 586 зв. Показчик недільних євангельських читань.

89. Власницькі знаки

Штampi та наклейки "Историко-филологического института кн. Безбородко, п. библиотеки".

90. Записи творців кодексу

1. Приписки півуставом та скорописом на полях до основного тексту декількома почерками, відмінними від почерків ркп., різного часу.

91. Записи, що відносяться до історії тексту

Вкладний запис XVII ст. на п'ятому полі арк. 361 - 365: "уживоначалной Троице в Герасимовѣ пѣстыню дал книгу князь Василей Федорович Лопатин".

100. Власник

“Князь Василей Федорович Лопатин” — на арк. 361 - 365;
Троїцька Герасимова пустинь.

101. Вкладник

“Князь Василей Федорович Лопатин” — на арк. 361 - 365.

105. Бібліографія

Бібл.: С перанский (1). — С. 12 - 19.

106. Прим. укладача опису

Походження ркп., можливо, Центральна Росія, на що вказує не тільки мова, але і вкладна В. Ф. Лопатина. Троїцька Герасимова пустинь може бути пов'язана чи з Болдинським Свято-Троїцьким мон. (неподалік Дорогобужа, заснована Герасимом, преп. болдинським, † 1554 р.), чи з Вологодською Троїцькою церк. та мон. (Троїцька церк. у Вологді та мон. засновані Герасимом, преп. вологодським, † 1178 р.). У XVII ст. ркп. побутував на Україні, на що вказують приписки на арк. 478 - 478 зв.

**ЗРАЗОК КОДИКОЛОГІЧНОГО ОПИСУ
СХІДНОСЛОВ'ЯНСЬКОЇ РУКОПИСНОЇ *НОТНОЇ* КНИГИ**

1. Країна
Україна.
2. Місце
Київ.
3. Сховище
Відділ рукописів ЦНБ ім. В. І. Вернадського АН України.
4. Шифр сучасний
Ф. I, № 5391.
5. Шифр колишній
№ 2977.
7. Автор
Стовп ірмосів написаний Богданом Онисимовичем, "співачом" із
Супрасльського мон.; готований — "І. Т."
8. Автор приписуваний
[Іоанн Дамаскін та ін.].
10. Назва рукопису типологічна
Ірмологіон.
11. Назва уживана
Ірмологіон Супрасльський.
12. Самоназва
"Ірмолон, твореніє преподобнаго отца нашего Иоана Дамаскина".
13. Характер твору
Церковно-співочський, богослужбний.
14. Жанр
Збірка церковних співів.
15. Тематична класифікація
Музичні нотолінійні рукописні книги.
16. Нотація з потнім станом
Нотолінійне письмо. 5 ліній слов'янської нотації вертикального
стилю. Переклад крюкового письма на нотолінійне.
18. Нотація (знахи)
Знаки у вигляді заповнених крапок та гачків.

20. Кількість частин
Три: 1) арк. 1-31; 2) арк. 32 - 540; 3) арк. 541 - 543.
21. Вторинний текст
Дописки співів декількох прошарків.
23. Мова основна
Церковнослов'янська.
24. Мова впливу
Українська та білоруська.
25. Мова вторинного тексту
Церковнослов'янська.
26. Мова приписок
Церковнослов'янська.
27. Місце написання (місцевість)
Волинь.
28. Місце написання (країна)
Супрасльський мон. (суч. Польща, поблизу м. Білостока).
30. Скрипторій
Супрасльського мон. на Волині.
31. Дата створення рукопису (опис)
Кінець ХУІ - початок ХVІІ ст.
32. Точна дата
1594 - 1601 рр.
34. Вигляд
Перероблений, відредагований.
35. Збереженість ркп
Аркуші ветхі, затерті, випадають.
36. Кількість аркушів основного тексту
576 арк.
39. Формат
4°.
40. Склад зошитів
Зошити по 8 арк.
41. Розмір аркуша
194 x 152 мм
42. Нумерація арк.
Кирилична слов'янська та арабська.

43. Сигнатура

Є для другої частини ркп. (арк. 32 - 540). Складена упорядниками.

44. Вид матеріалу

Папір.

45. Вид матеріалу (загальний аспект)

Папір одного типу жовтуватого відтінку.

46. Філіграні

Герб міста Рейперса (святий Петро), розташованого у Німеччині (Сілезія) — тотожний знак, датований 1594 роком, наводиться в альбомі Ностиць, №312.

47. Чим написано текст

Чорнило коричневе.

48. Розліновка

9 потолінійних рядків.

49. Спосіб розліновки

Чорнилом.

50. Поле тексту

140 x 109 мм.

51. Рубрикація тексту

Кольором, формою, заголовками, колонітитулами, ініціалами, кінцівками, позначками на полях.

52. Структура тексту

Структурні частини тексту.

53. Організація тексту

Передмова, заголовки, розділи основного тексту, покажчики.

54. Особливі види тексту

Таблиці пасхальні.

55. Алфавіт

Кириличний.

56. Тип письма

Скоропис та півустав.

57. Кількість почерків

Рукопис написаний двома основними почерками: 1) скорописом кінця XVI - початку XVII ст. (на арк. 33зв. - 541) і 2) півуставом того ж часу (на арк. 1 - 33, 541 зв. - 543, 565 - 573). Крім того, наявні й інші фрагментарні почерки, які здебільшого є більш пізніми приписками:

3) арк. 217 - 217зв., 222 - 224, 315, 396 - 397; 4) арк. 218 - 219; 5) арк. 219зв. - 222; 6) арк. 291 - 291зв., 292зв. - 293 — фрагмент 6 нотних рядків; 7) арк. 292 - 292зв.; 8) арк. 293зв. - фрагмент 7 нотних рядків; 9) арк. 294 - 295 — почерк кінця XVIII ст.; 10) арк. 295зв.; 11) арк. 298зв. — фрагмент 7 нотних рядків; 12) арк. 298зв. — фрагмент 5 нотних рядків; 13) арк. 262 — фрагмент 3 нотних рядків; 14) арк. 388зв.; 15) арк. 389 - 395зв.; 16) арк. 423 - 427; 17) арк. 427зв. - 428зв.; 18) арк. 428зв.; 19) арк. 515; 20) арк. 515зв.; 21) арк. 516 - 522зв.; 22) арк. 523 - 523зв.; 23) арк. 543зв. - 522зв.; 24) арк. 553; 25) арк. 553зв. - 564зв.; 26) арк. 574 - 575зв.; 27) арк. 576 - 576зв.

60. Характер оправи

Первісна, реставрована двічі із збереженням верхньої і нижньої кришок первісної оправи, обрізана один раз.

61. Датування оправи

Первісна XVII ст., реставрована у XIX ст.

62. Розмір оправи

214 x 170 x 90 мм

63. Матеріал кришок оправи

Дерево. Кришки з листяних порід дерева, прямокутної форми, рівномірної товщини (8 мм), виступають за блок (частина, що виступає за блок, скошена).

64. Тип покриття

Складений. У первісному вигляді покриття було цілісне, складене під час останньої реставрації, коли для корінця та кришок використовувалось нефарбоване полотно.

65. Матеріал покриття та колір

Шкіра коричнева лакована та тканина. Шкіра від первісної оправи, найімовірніше, власне Супрасльського монастиря.

66. Обріз

Пофарбований. Темно-коричневий.

67. Фуритура (опис)

Застібки втрачено. Спочатку у кутах верхньої та нижньої кришок були латунні гравіровані кутники з жуковинами на нижній кришці. Один із них зберігся на нижній кришці у лівому куті.

68. Оздоблення оправи

Тиснення від початкової оправи, найімовірніше, самого Супрасль-

ського монастиря. Використовувались накатки, б'єми рослинного та медального типу.

69. В'язь (прийоми)

Лігатури, підпорядкування однієї літери іншій, супідрядність, включення однієї літери в іншу. Проста.

70. В'язь (мотиви оздоблення)

Гілочки, вусики.

71. Ініціали (тип або стиль)

Рослинні.

72. Ініціали (розміри)

Середні та малі кіноварні.

73. Ініціали (опис)

У вигляді стилізованої кіноварної гілки, людського обличчя, копурного типу.

74. Заставки (форма)

Геометричні — прямокутники та квадрати, архітектурна композиція.

75. Заставки (стиль)

Балканський — плетені, рослинні та геометричні. Титульний аркуш оформлений на зразок стародруку з використанням заставки, що вирізана з видаць Франциска Скорини.

76. Заставки (опис)

Заставки у вигляді балканської плетінки на арк. 33, 64зв., 91, 109, 141зв., 169зв., 152, 182зв., 225, 226, 271, 299, 317, 347 — геометричного стилю, а також на арк. 265 — рослинна заставка з квітковим орнаментом.

77. Кінцівка (опис)

Деякі розділи закінчені стилізованими кінцівками із зображенням руки, що тримає аркуш, та ін.: арк. 25зв., 90зв., 109.

81. Малюнок (кількість)

П'ять (арк. 32, 32зв., 316, 316зв., 397зв.).

83. Малюнок (опис)

Центральна частина ірмолою — "Творение Иоана Дамаскина" — супроводжується монохромними малюнками у рожевих та червоних тонах, що ілюструють текст; у деякі внесепі написи. На арк. 32 — зображення великого князя Володимира і підпис — "Владимир Кир руский со чады своими: св. Роман, св. Василий, св. Давид"; на арк.

32зв. — “св. Косма, св. Иоан Дамас[кин]”; арк. 316 — суд Пілата і запис “Умы Пилат руце, рече — чист есмь от крове праведного сего”; арк. 316 зв. розп’яття Христа; арк. 397зв. — Благовіщення (св. Тройця).

84. Інші види оздоблення (загальний опис у довільній формі)

У рукописі прикрашалися ініціали, вказівні знаки читань, сигнатура, рубрикаційні знаки.

Сторінки оздоблювались на полях кіноварними малюнками — орла (арк. 244зв.), зайця (арк. 258зв.), квітів (арк. 27зв. та ін.).

85. Перелік текстів

За змістом рукопис неоднорідний. На арк. 2 - 31 — Стоп ірмосів, коло сонця і місяця та пасхалія. На арк. 32 - 564 вміщений власне ірмологій потний обширного складу, який, у свою чергу, розподіляється на декілька частин, що відокремлені різноманітними заставками.

87. Довідкові розділи

На арк. 2 - 31 — Стоп ірмосів, коло сонця і місяця та пасхалія.

88. Вторинний текст (доповнення)

Дописки до ірмологу.

89. Власницькі знаки

Штampi чорнилом Бібліотеки Української Академії наук — “Б. УАН”.

90. Записи творців кодексу

“Напотован в святой обители монастыру Супрасльском, столп ірмосов написан рукоделієм Богдана Описимовича, співака родом с Пинска. В лето от создания мира 7109, а от воплощения Христова 1601” (арк. 1).

91. Записи, що віднос. до історії тексту

Виходячи із власницьких нотаток на арк. 1, 357зв., рукопис належав храмові архістратига Михаїла і Ближнім печерам Києво-Печерського монастиря.

92. Редактор

Богдан Описимович (арк. 1).

93. Укладач

Богдан Описимович (арк. 1).

95. Перекладач потного письма

“І.Т.” “Напелу монастыря Супрасльского, переведено в нотованое”.

“І.Т.”— кіноваррю на шижньому полі (арк. 429).

100. Власник

Супрасльський та Києво-Печерський монастирі.

103. Надходження на зберігання

У 20-х роках ХХ ст. рукопис надійшов із Києво-Печерської Лаври до Українського музейного містечка, а згодом, на початку 30-х років, до ВР ЦНБ.

105. Бібліографія

Преображенский А. Краткий очерк истории церковного пения в России. – СПб., 1907. – С. 19; *Дзбановський О.* Минуле музичної культури на Україні // Червоний шлях. – 1927. – №11. – С. 11 (245-246); *Колютов А.* Супрасльський ірмодіогіон // Советская музыка. – 1972. – № 2. – С. 117 - 121; *Колютов А.* К вопросу расшифровки певческих нотополосных памятников XVII в. // Советская музыка. – 1973. – №7. – С. 78 - 85; *Колютов А.* Супрасльський ірмодіогіон 1598-1601 гг. и теория транспозиции знаменного распева: Автореф. канд. дисс. - 1974; *Ясиневський Ю. П.* Нотні рукописи у фондах ЦНБ АН України (Ірмодіогіон) // Фонди відділу рукописів Центральної наукової бібліотеки АН України: Зб. наук. праць. – К., 1982. – С. 133 - 133; *Ясілювські Ю.* Беларускія ірмалаі – пам'яткі музичнага мастацтва XVI-XVII ст. // Мастацтва Беларусі. – 1984. – №11. – С. 51 - 55; *Лабынцев Ю. А.* Издание Франциска Скорины и других славянских перьопечатников в библиотеке Супрасльского монастыря // Белорусский просветитель Франциск Скорина и начало книгопечатания в Белоруссии и Литве: Сб. науч. тр. “Федоровские чтения” 1977 г. — М.: Наука, 1979. – С. 184 - 188.

106. Прим. укладача опису

Майстерня, де зроблені оправа і металеві прикраси, могла б знаходитися на Волині, Прикарпатті чи у Білорусії, де такі оправи побутують у місцевій традиції (див., наприклад, ірмодіогіон українського походження — Львівський музей українського мистецтва, РК, № 110/0, 361; Львівська наукова бібліотека ім.В.Стефаника, ф. 3, №50).

Можна відзначити: Супрасльський ірмодіогіон упорядковувався Богданом Онисимовичем у 1601 році, коли три його частини, написані наприкінці XVI ст. у Супрасльському монастирі, були зведені разом

оправою. Йому належить лише перша частина (арк. 1 - 31, частина записів на арк. 541зв. - 543, і третя частина блоку на арк. 563 - 573), решта тексту була написана іншим монахом, проте, очевидно, під його ж, Описимовича, керівництвом. Сам Богдан Описимович був оформлювачем перших двох частин кодексу (заставка у третій частині кодексу на арк. 565 виконав, напевне, не ним): Ірмолій неодноразово доповнювався, найімовірніше, у першій половині XVII ст., а останні два аркуші (XVII ст.) були доклеєні набагато пізніше від основного тексту і прямого відношення до рукопису не мають. Створений у 1601 році у Супрасльському монастирі ірмолій за організацією та оформленням кодексу сягав спільної книгописної школи, характерної також для Волині і Прикарпаття.

**СТРУКТУРА І ЗРАЗОК КАРТКИ БАЗИ ДАНИХ
РУКОПИСНИХ ФОНДІВ ІНСТИТУТУ МИСТЕЦТВОЗНАВСТВА,
ФОЛЬКЛОРИСТИКИ ТА ЕТНОЛОГІЇ ім. М.Т.Рильського АН УКРАЇНИ**

СТРУКТУРА БАЗИ ДАНИХ

Ім'я поля	Тип	Довжина	Точність
1	FUND	Символ	4
2	UNIT	Символ	8
3	PAGES	Символ	5
4	OPERATOR	Символ	1
5	INDICATE	Дата	8
6	FOLKLORE	Символ	1
7	ETHNOG	Символ	1
8	ARTS	Символ	1
9	OTHSUBJ	Символ	1
10	GENRE1	Число	4 0
11	GENRE2	Число	4 0
12	GENRE3	Число	4 0
13	GENRE4	Число	4 0
14	GENRE5	Число	4 0
15	GENRE6	Число	4 0
16	GENRE7	Число	4 0
17	GENRE8	Число	4 0
18	GENRE9	Число	4 0
19	GENRE10	Число	4 0
20	GENRE11	Число	4 0
21	GENRE12	Число	4 0
22	GENRE13	Число	4 0

23	GENRE14	Число	4	0
24	GENRE15	Число	4	0
25	GENRE16	Число	4	0
26	GENRE17	Число	4	0
27	GENRE18	Число	4	0
28	GENRE19	Число	4	0
29	GENRE20	Число	4	0
30	COLLECTION	Символ	70	
31	FIELDWORK	Символ	1	
32	SCHOLARLY	Символ	1	
33	LETTER	Символ	1	
34	OTHMAT	Символ	1	
35	WRITTEN	Символ	1	
36	ILJUS	Символ	1	
37	EXCERPT	Символ	1	
38	OTHDOC	Символ	1	
39	COLLECTOR1	Символ	60	
40	COLLECTOR2	Символ	60	
41	COLLECTOR3	Символ	60	
42	COLLECTOR4	Символ	60	
43	COLLDATE	Символ	9	
44	PLACE1A	Число	5	0
45	PLACE1B	Символ	1	
46	PLACE1C	Символ	50	
47	PLACE2A	Число	5	0
48	PLACE2B	Символ	1	
49	COLLECTOR2	Символ	60	
50	PLACE3A	Число	5	0
51	PLACE3B	Символ	1	
52	PLACE3C	Символ	50	
53	PLACE4A	Число	5	0
54	PLACE4B	Символ	1	
55	PLACE4C	Символ	50	
56	PLACE5A	Число	5	0
57	PLACE5B	Символ	1	
58	PLACE5C	Символ	50	
59	LANG1	Символ	1	

60	LANG2	Символ	1
61	NATION1	Символ	1
62	NATION2	Символ	1
63	SOUND	Символ	1
64	MELODY	Символ	1
65	MEMO	Текст	10
66	EDIT	Символ	1

ЗРАЗОК КАРТКИ

Номер карт. 57

Фонд 1-6   Одиниця зберігання 667-6   Кількість аркушів 33

Оператор М   Дата 02/27/92

Фольклор Т	Етнографія Т	Мистецтво Н	Інше Н
Жанри 7710 7715 8070 8075 7760 7820 2550 8410 5100 7550			
7410 2620 2580 8045 900 800 1610 2820 7825 7975			

Збірка Колективні збирачі

Пол. Запис Т Наукова праця Н Листування Т Інший матеріал Н
 Рукопис Т Ілюстрація Н (Ні Фото Малюнок Інше) Вирізка Н Інший тип док. Н

Дата запису 1929

Записувачі Ярошівська школа

1 Місце запису 26505 Тип поселення с (Село Містечко Місто Хутір
 Інше)

Назва Ярошівка

2 Місце запису 26505 Тип поселення с

Назва Нові греблі

3 Місце запису 26505 Тип поселення с

Назва Волошнівка

4 Місце запису 0 Тип поселення

Назва

5 Місце запису 0 Тип поселення

Назва

Мова запису У (Укр Рос Біл Пол Серб Болг
 Євр Нім Тюрк Циг Інші)

Національність У

Мелодія Н Звукозапис Н Примітки Редагування Н

ЗМІСТ

ВСТУП	5
АРХІВНА ТА РУКОПИСНА УКРАЇНКА В АРХІВАХ, МУЗЕЯХ ТА РУКОПИСНИХ ВІДДІЛАХ БІБЛІОТЕК УКРАЇНИ, РОСІЇ, ІНШИХ РЕСПУБЛІК, ЗАРУБІЖЖЯ (ПЕРШИЙ ВАРІАНТ ПРОГРАМИ)	8
СТЕНОГРАМА РОЗШИРЕНОЇ МІЖВІДОМЧОЇ НАРАДИ ПО ОБГОВОРЕННЮ ПРОЕКТУ ПРОГРАМИ „АРХІВНА ТА РУКОПИСНА УКРАЇНКА”, ЯКА ВІДБУЛАСЯ В ІНСТИТУТІ УКРАЇНСЬКОЇ АРХЕОГРАФІЇ АН УКРАЇНИ 17 ЖОВТНЯ 1991 Р.	16
РЕЗОЛЮЦІЯ МІЖВІДОМЧОЇ НАРАДИ ПО ОБГОВОРЕННЮ ПРОЕКТУ ПРОГРАМИ „АРХІВНА ТА РУКОПИСНА УКРАЇНКА”	48
АРХІВНА ТА РУКОПИСНА УКРАЇНКА. ПРОГРАМА ВИЯВЛЕННЯ, ОБЛІКУ, ОПИСУ АРХІВНИХ ДОКУМЕНТІВ І РУКОПИСНИХ КНИГ ТА СТВОРЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ ІНФОРМАЦІЇ ПО ДОКУМЕНТАЛЬНИХ ДЖЕРЕЛАХ З ІСТОРІЇ УКРАЇНИ	51
ДОДАТКИ	63
СПИСОК ЗАПРОШЕНИХ ДО УЧАСТІ У НАРАДІ ФАХІВЦІВ	65
ВІДГУКИ НА ПЕРШИЙ ВАРІАНТ ПРОГРАМИ „АРХІВНА ТА РУКОПИСНА УКРАЇНКА”	68
СТРУКТУРА І ЗРАЗКИ АВТОМАТИЗОВАНОГО ОПИСУ АРХІВНОГО ФОНДУ ДЛЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ЗВЕДЕНОГО БАНКУ ДАНИХ	70
СТРУКТУРА І ЗРАЗОК КОДИКОЛОГІЧНОГО ОПИСУ СХІДНО- СЛОВ'ЯНСЬКОЇ РУКОПИСНОЇ КНИГИ	92
СТРУКТУРА І ЗРАЗОК КАРТКИ БАЗИ ДАНИХ РУКОПИСНИХ ФОНДІВ ІНСТИТУТУ МИСТЕЦТВОЗНАВСТВА, ФОЛЬКЛОРИСТИКИ ТА ЕТНОЛОГІЇ ІМ. М.Т.РИЛЬСЬКОГО АН УКРАЇНИ	116

Наукове видання

АРХІВНА ТА РУКОПИСНА УКРАЇНІКА

Упорядник Ольга Веніамінівна ТОДІЙЧУК

Підписано до друку 09.12.1992

Формат 60 x 84 1/16. Папір друк. № 1.

Друк офсетний. Ум. друк. арк. 6,97.

Обл.-вид.арк. 7,5. Тираж 250 прим. Зам. 898

Редакційно-видавничий відділ Інституту української археографії АН України

Поліграфічна діляниця Інституту історії України АН України

252001, Київ-1, вул. Грушевського, 4

